

Januari 2010 – Juni 2010

Waarom moeilijk doen als het samen kan?

Auteur	Karin van de Weer
Studentnummer	2153382
Titel	Coöperatief leren <i>Waarom moeilijk doen als het samen kan?</i>
Opleiding	Master Special Educational Needs Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute	Gespecialiseerd Leerkracht, Voltijd
Begeleider	Ine Heerink
Datum	Mei 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
Introductie.....	6
Hoofdstuk 1; Aanleiding en probleemstelling.....	7
Hoofdstuk 2; Theoretische onderbouwing	9
Wat is samenwerkend leren?	9
Coöperatief leren.....	11
Wat is coöperatief leren?	11
De basiskenmerken van coöperatief leren	11
Wat levert coöperatief leren op?	14
Wat is het verschil tussen samenwerken en coöperatief leren?	15
Welke werkvormen kunnen worden ingezet bij coöperatief leren?.....	16
Groep	17
Definiëring van groep.....	17
Kenmerken van een groep.....	18
Fasen in de groepsvorming.....	18
Hoofdstuk 3; Onderzoeksmethodologie.....	20
Onderzoeksvragen	20
Onderzoeksvorm	20
Data verzamelen	21
Nulmeting.....	21
Interview IB'er	22
Interview Groepsleerkracht	22
Vragenlijst leerlingen.....	23
Interview leerlingen	24
Betrokkenen.....	24
Betrouwbaarheid en validiteit	25
Triangulatie	25
Hoofdstuk 4; Datapresentatie en data-analyse.....	26
Datapresentatie	26
Nulmeting.....	26
Interview IB'er en groepsleerkracht.....	28
Vragenlijst leerlingen, interview leerlingen	30
Data-analyse	32

Hoofdstuk 5; Conclusies	33
Praktijk gerichte deelvragen	33
De hoofdvraag	38
Aanbeveling	38
Hoofdstuk 6; Evaluatie onderzoek	40
Professionele ontwikkeling	40
Persoonlijke ontwikkeling	41
Ethiek	42
Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog	42
Zorgvuldigheid en nalatigheid	42
Volledigheid en selectiviteit	42
Concurrentie en collegialiteit	43
Publiceren, auteurschap en geheimhouding	43
Nawoord	44
Bibliografie	45
Bijlagen	47
Instrumenten	47
Nulmeting	47
Interview IB'er L.S.	49
Interview groepsleerkracht S.S.	50
Vragenlijst leerlingen.....	51
Uitwerking instrumenten	52
Uitwerking nulmeting.....	52
Uitwerking interview IB'er en groepsleerkracht	59
Uitwerking vragenlijst leerlingen.....	66
Uitwerking interview leerlingen.....	70

Samenvatting

Dit praktijkonderzoek is gericht op het toepassen van coöperatief leren. Het onderzoek is uitgevoerd in groep 4 van een school voor speciaal basisonderwijs. De leerlingen in deze groep werken niet met elkaar maar naast elkaar.

Naar aanleiding van deze probleemstelling is de volgende vraag opgesteld;

“Hoe kan coöperatief leren ervoor zorgen dat de leerlingen in deze SBO groep, groep 4, niet naast elkaar, maar met elkaar werken?”

Om deze vraag te beantwoorden zijn deelvragen opgesteld. Deze vragen zijn vanuit de theorie of vanuit de praktijk beantwoord.

<i>Theoretische vragen</i>	<i>Praktijk gerichte vragen</i>
Wat is samenwerken?	Hoe ziet deze groep eruit met betrekking tot samenwerken?
Wat is coöperatief leren?	Wat vraagt coöperatief leren van de leerlingen?
Wat is het verschil tussen samenwerken en coöperatief leren?	Hoe kan coöperatief leren in deze groep worden toegepast?
Welke werkvormen zijn er bij coöperatief leren?	Wordt er al gewerkt volgens coöperatief leren in deze groep?
Wanneer is er sprake van een groep?	Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?
	Welke attitude heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te kunnen passen in deze groep?

De vraag of coöperatief leren het samenwerken kan bevorderen is een focus geweest tijdens het proces van het onderzoek.

Door middel van een literatuurstudie is het begrip coöperatief leren helder geworden. De boeken van Kagan (2007) en Förrer (2004) hebben een belangrijke rol ingenomen tijdens de literatuurstudie.

Naast de literatuurstudie zijn een aantal instrumenten ontwikkeld. Er is een nulmeting gedaan aan de hand van filmopnames. De leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld en naar aanleiding van de resultaten is er bij hen een interview afgenomen.

Om ook de visie van de school na te leven, is een interview gehouden met de IB'er van de onderbouw en de groepsleerkracht van groep 4.

Deze instrumenten worden in dit praktijkonderzoek gepresenteerd. Naar aanleiding van de resultaten van de instrumenten wordt een vergelijking gemaakt tussen praktijk en theorie. De conclusies die worden getrokken zijn gericht op groep 4, maar is toepasbaar in vergelijkbare situaties.

In dit onderzoek worden adviezen gegeven hoe men coöperatief leren in kan zetten zodat het een bijdrage levert aan het leerproces van kinderen. De aspecten die daarbij komen kijken zijn de vaardigheden die bij leerlingen in ontwikkeling kunnen worden gezet. Ook het leerkrachtgedrag staat centraal. Aan de hand van tips wordt het handelen en de attitude van de leerkracht beschreven.

Met de onderzoeksresultaten wordt gekeken of coöperatief leren het samenwerken tussen de leerlingen in deze groep kan bevorderen.

Want; waarom moeilijk doen als het samen kan?

Introductie

Mijn naam is Karin van de Weer en ik ben 21 jaar. Na mijn PABO opleiding ben ik begonnen aan de opleiding Master Special Educational Needs. Vanuit deze opleiding wordt dit praktijkonderzoek gedaan.

Om de theorie in praktijk te brengen, ben ik werkzaam aan een school voor speciaal basisonderwijs. Dit houdt in dat op deze basisschool kinderen worden toegelaten die vanwege leerachterstand, leerproblemen en/of ontwikkelingsproblemen niet voldoende ondersteuning (kunnen) krijgen in het gewone basisonderwijs. Door het bieden van speciale aandacht en zorg wil de school bereiken dat het kind zich (weer) ontwikkelt in de gewenste richting. (Schoolgids SBO, 2010)

Dit onderzoek zal gaan over coöperatief leren in het speciaal basisonderwijs. Het onderzoek zal zich specifiek richten op groep 4. In deze groep volgen leerlingen onderwijs in de leeftijdscategorie van 7 tot en met 10 jaar. Het valt op dat deze groep leerlingen vooral naast elkaar werken in plaats van met elkaar. Dit is zichtbaar tijdens opdrachten waar enige samenwerkingsvaardigheden worden vereist zoals; overleggen, actieve luisterhouding en rekening houden met elkaar. Door middel van dit onderzoek wordt onderzocht of coöperatief leren het samenwerken van de leerlingen kan bevorderen. Om te kijken of het ook bevorderend werkt in het speciaal basisonderwijs, is de motivatie voor dit onderwerp ontstaan.

Hoofdstuk 1; Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk is de aanleiding en de probleemstelling tot dit praktijkonderzoek beschreven. Hieruit volgt de hoofdvraag van het onderzoek en de daarbij behorende deelvragen.

In groep 4, waar het onderzoek zich op zal richten, zitten leerlingen met verschillende achtergronden. De leerlingen verschillen in leerproblemen, - achterstanden of ontwikkelingsproblemen. Het valt op dat de leerlingen vooral *naast* elkaar werken in plaats van *met* elkaar. Tegenwoordig is samenwerking tussen mensen niet meer weg te denken in deze maatschappij (Ebbens & Etteken, 2005). Het is in elke samenleving wel van belang om goed te kunnen samenwerken. In een gezin, een ziekenhuis, sportclub of op kantoor wordt samengewerkt (Plenty, 2003). Om de samenwerking tussen de leerlingen te bevorderen wordt onderzocht of coöperatief leren hieraan kan bijdragen.

De onderzoeksvraag luidt;

Hoe kan coöperatief leren ervoor zorgen dat de leerlingen in deze SBO groep, groep 4, niet naast elkaar, maar met elkaar werken?

Er is gekozen voor coöperatief leren omdat hier werkvormen in naar voren komen waarbij de leerlingen worden gestimuleerd om tot samenwerken te komen. De werkvormen zijn toepasbaar in vele vakgebieden. Door naar de behoeften van de leerlingen te kijken en rekening te houden met hun interesses, talenten en karakter, kunnen de juiste werkvormen gekozen worden.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn deelvragen opgesteld. Deze deelvragen zijn opgedeeld in theoretische vragen en praktijkvragen.

Theorie vragen:

- Wat is samenwerken?
- Wat is coöperatief leren?
- Wat is het verschil tussen samenwerken en coöperatief leren?
- Welke werkvormen zijn er bij coöperatief leren?
- Wanneer is er sprake van een groep?

Praktijk gerichte vragen:

- Hoe ziet deze groep eruit met betrekking tot samenwerken?
- Wat vraagt coöperatief leren van de leerlingen?
- Hoe kan dat in deze groep worden toegepast?
- Wordt er al gewerkt volgens coöperatief leren in deze groep?
- Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?
- Welke attitude heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te kunnen passen in deze groep?

De huidige situatie wordt onderzocht naar aanleiding van een nulmeting. Om te onderzoeken hoe coöperatief leren hieraan kan bijdragen, zullen verschillende acties worden ondernomen. Deze worden uitgebreid beschreven in hoofdstuk 3. Door het onderzoek kunnen de leerlingen meer tot samenwerking komen. De gewenste situatie zal zijn dat de leerlingen de basisvaardigheden van samenwerken beheersen om door te gaan met coöperatief leren.

Wanneer de leerlingen een stap in de goede richting zullen zetten, ontstaat tevredenheid. Dit kunnen zij bereiken door hun bereidheid en inzet te tonen tijdens de coöperatieve werkvormen die worden ingezet om het onderzoek te ondersteunen.

Samenwerken speelt een belangrijke rol in de maatschappij van tegenwoordig. Samen bereikt men vaak meer dan wanneer er alleen wordt gewerkt. In de klas kan een aanzet worden gedaan om de leerlingen tot samenwerken te laten komen en hen in te laten zien dat het veel voordelen kan opleveren. Als de leerlingen inzien wat samenwerken kan opleveren, kan de groepssfeer verbeteren. De leerlingen weten wat ze aan elkaar hebben en kunnen de sterke kwaliteiten van elkaar in zetten tijdens activiteiten. Dit zou voor de leerkracht een meerwaarde kunnen zijn omdat hij/zij dan vaker de handen vrij heeft om leerlingen individueel te begeleiden.

Om te onderzoeken wat er al bekend is over het onderwerp 'Coöperatief leren' wordt eerst een literatuurstudie gedaan.

Hoofdstuk 2; Theoretische onderbouwing

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn deelvragen opgesteld die vanuit de literatuur te beantwoorden zijn. De uitwerkingen van deze deelvragen zijn in dit hoofdstuk te lezen.

Wat is samenwerkend leren?

De wetenschappelijke definitie van samenwerken uit het woordenboek 'VanDale' is als volgt:

sa·men·wer·ken werkte -, h -gewerkt in onderling overleg werken (VanDale, 2010)

Voor leerlingen betekent samenwerkend leren dat ze actief bezig zijn met het leerproces in samenwerking met medeleerlingen. Door hardop te verwoorden krijgen zij meer inzicht in hun eigen denken waardoor de leerstof beter beklijft. Zij leren om verantwoordelijkheid te nemen voor (steeds meer) onderdelen van het leerproces. Ook leren ze hoe ze met anderen om moeten gaan. Zij leren onder andere rekening te houden met elkaar, actief te luisteren en samen plannen. (Ebbens & Ettekoven, 2005, pp. 19-24)

Voor de leerkracht betekent samenwerkend leren dat hij/zij gericht hulp kan bieden doordat hij/zij de handen meer 'vrij' heeft. De leerlingen zijn samen aan het werk en behoeven niet allemaal tegelijk de hulp van de leerkracht. De leerkracht krijgt ook meer zicht op het leren en denken van de leerlingen door te observeren tijdens het samenwerken. De rolverdeling in een groep krijgt een bredere variatie. Leerlingen nemen andere rollen aan doordat er aan verschillende vormen van samenwerken wordt gedaan. Hierdoor heeft de leerkracht meer tijd en gelegenheid voor begeleiding. Hij/zij kan het leren steeds meer aan de leerlingen over laten. De leerkracht krijgt uiteindelijk een minder centrale positie in de klas zonder verlies van eindverantwoordelijkheid. (Ebbens & Ettekoven, 2005, pp. 19-24)

Onderzoek toont aan dat leerlingen méér leren als ze gevarieerde werkvormen krijgen aangeboden, die gericht zijn op samenwerken. Wanneer leerlingen met elkaar samenwerken, denken ze hardop en zijn ze in kleine groepjes met de stof bezig. De nadruk ligt op leren van en met elkaar. (Burg & Sijtsling, 2008)

In de literatuur wordt een algemeen doel van samenwerkend leren beschreven. De leerlingen leren van elkaar en leren daar ook verantwoordelijkheden voor nemen. Leerlingen leren meer door samen te werken. Door interactie met elkaar en op deze manier met de leerstof bezig te zijn, bekijft de leerstof beter (MI/SCLNetwerkNL, 2009, p. 14).

Om leerlingen op een effectieve manier met elkaar te laten samenwerken zijn een aantal vaardigheden noodzakelijk. (De wereld van het jonge kind, 2001)

Basisvaardigheden Vanaf groep (1) en 2	
	Leren iemand om hulp vragen Vragen of iemand met je wil spelen Vragen of je iets van iemand mag gebruiken Vragen aan elkaar stellen Iemand ergens voor bedanken Voor jezelf opkomen Zeggen dat je iets niet wilt Hulp afslaan Naar elkaar luisteren en elkaar niet in de rede vallen Anderen aankijken Zelf een inbreng hebben Bij de groep blijven Aanwijzingen opvolgen Om de beurt iets zeggen of doen
Vaardigheden voor de helper Vanaf groep 3	
	Als je om hulp wordt gevraagd, reageer dan vriendelijk Neem niet het werk uit handen, zeg de antwoorden niet voor Je helpt goed als de ander straks zelfstandig verder kan Vraag eerst heel precies wat de ander nu moeilijk vindt Doe daarna voor, stapje voor stapje, hoe jij dat probleem aanpakt Vertel daarbij wat je doet Vraag of je het nog een keer voor moet doen Laat nu de ander het zelf uitvoeren Zo nodig geef je een aanwijzing of help je met vragen als: Vergeet je niet iets? Sluit af met de vraag: Denk je dat je het alleen kunt?
Samenwerken in tafelgroepen Vanaf groep 5	
	Initiatief nemen, voorstellen om iets te gaan doen Je inleven in het standpunt of de gevoelens van een ander Een ander vragen of hij het begrijpt Verduidelijking vragen Een ander om informatie of zijn mening vragen Elkaar aanmoedigen Een complimentje geven Op een juiste manier laten merken dat je ergens niet mee eens bent Samenvatting wat in de groep besproken is Omgaan met meningsverschillen in de groep

Coöperatief leren

Wat is coöperatief leren?

“Coöperatief leren is een onderwijsleersituatie waarin de leerlingen in kleine groepen op een gestructureerde manier samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel.” (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 11)

“Coöperatief leren is een onderwijsmethode die gebaseerd is op samenwerking. Kenmerkend voor coöperatief of samenwerkend leren is de noodzaak voor leerlingen om bij het uitvoeren van een leertaak met elkaar samen te werken. De klas wordt ingedeeld in kleine, heterogene groepen en leerlingen in deze coöperatieve leergroepen moeten met elkaar discussiëren over de leerstof, elkaar uitleg en informatie geven, elkaar overhoren en elkaars zwakke kanten aan vullen.”
(Wikipedia, 2010)

Wikipedia (2010) legt het begrip coöperatief leren uit als samenwerken. De leerlingen werken samen in kleine groepen. Förrer (2008) legt het begrip uit als een gestructureerde manier van samenwerken waarbij de leerlingen een gezamenlijk doel hebben. Hieruit blijkt dat coöperatief werken met samenwerken te maken heeft. Het is een gestructureerde manier van samenwerken.

De basiskenmerken van coöperatief leren

Samenwerkende leerlingen zijn niet alleen gericht op hun eigen leren maar ook op dat van hun groepsgenoten. Leerlingen leren met elkaar en van elkaar. In Nederland wordt er in het algemeen ook wel gesproken van ‘samenwerkend leren’ (Reinald, 2009). Samenwerken is echter de voorloper van coöperatief leren. Volgens Johnson en Johnson (1994) is niet elke vorm van samenwerking tussen leerlingen te omschrijven als coöperatief leren. Er kan pas over coöperatief leren gesproken worden als er sprake is van de vijf basiskenmerken. Deze vijf basiskenmerken (Johnson, Johnson, & Holubec, 1994) zijn typerend en bepalend voor coöperatief leren:

1. Directe interactie (**Gelijke deelname**)

‘Weinig wachttijd; veel leerlingen zijn tegelijk aan de beurt; bij duo’s 50% en bij viertallen 25%.’ (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 42)

Wanneer leerlingen samenwerken, communiceren ze met elkaar. Er is sprake van directe interactie. De leerlingen wisselen ideeën, gedachten uit en verwoorden informatie. In deze interactie schuilt de leerwinst. Leerlingen komen samen tot betere ideeën, oplossingen en betere denkwijzen.

2. Individuele verantwoordelijkheid

‘Iedere leerling levert een zichtbare bijdrage; is aanspreekbaar op groepsactiviteit.’ (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 40)

Individuele verantwoordelijkheid houdt in dat de leerling zich enerzijds verantwoordelijk voelt voor zijn bijdrage aan de groepsopdracht maar zich anderzijds ook verantwoordelijk voelt voor het werk van de groep als geheel. Deze gedeelde verantwoordelijkheid voor het groepswerk leidt ertoe dat iedere leerling bereid is de andere leden van de groep te helpen en te ondersteunen.

3. Positieve wederzijdse afhankelijkheid

‘Samen bereik je meer dan alleen.’ (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 31)

In een coöperatieve onderwijsleersituatie hebben de leerlingen twee verantwoordelijkheden: Zelf de opgegeven opdracht uitvoeren én zich ervan verzekeren dat alle leden van de groep de opgegeven opdracht uitvoeren.

Deze tweevoudige verantwoordelijkheid wordt positieve wederzijdse afhankelijkheid genoemd. Er zijn zeven vormen (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 39) die positieve wederzijdse afhankelijkheid vorm kunnen geven;

- Doel – afhankelijkheid

Besef dat de leerlingen elkaar nodig hebben om de leertaak met succes uit te voeren.

- Beloning – afhankelijkheid

Een beloning voor de groepsgenoten wanneer het groepsdoel bereikt is.

- Factoren – afhankelijkheid

De groepen werken samen als gevolg van externe factoren. (score verbeteren etc.)

- Materiaal – afhankelijkheid

Gedwongen samenwerking door niet alle informatie/materialen aan elke groep te geven.

- Volgorde – afhankelijkheid

De taak wordt in een bepaalde volgorde uitgevoerd.

- Identiteit – afhankelijkheid

De groepen vormen een eenheid op grond van een gemeenschappelijk kenmerk.

4. Samenwerkingsvaardigheden (**Simultane Actie**)

‘Leerlingen leren samenwerkingsvaardigheden.’ (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 43)

De vaardigheden om samen te kunnen werken, kunnen worden bevorderd door coöperatief leren. Deze vaardigheden moeten wel ondersteund worden in de ontwikkeling. De leerkracht besteedt daarom bij het toepassen van coöperatief leren expliciet aandacht aan het ontwikkelen van samenwerkingsvaardigheden. Om te starten met coöperatief leren, vormen een aantal vaardigheden een voorwaarde. Deze zijn te lezen in het vorige kopje.

5. Evaluatie van het groepsproces

‘Altijd een nabespreking met de leerlingen over groepsproces en –product.’ (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 44)

Evalueren van het groepsproces is het laatste belangrijkste basiskenmerk van coöperatief leren. Voordat er sprake is van evaluatie, moeten eerst een aantal beslissingen worden genomen, zoals:

Wat willen we evalueren? Waarom willen we evalueren? Wanneer zullen we evalueren? Wie evalueert? Hoe zullen we evalueren? Na het verzamelen van deze observatiegegevens geeft de leerkracht feedback aan de leerlingen over de wijze waarop ze gewerkt hebben. Drie vragen staan centraal; Wat ging goed, wat ging minder goed en hoe kan het de volgende keer? De gegeven feedback is concreet en opbouwend

Volgens Kagan (2007) zijn deze basiskenmerken zijn ook te vertalen in ‘**GIPS**’.

- Gelijke deelname
- Individuele aanspreekbaarheid
- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Simultane actie (Kagan, 2007)

Het valt op dat Kagan het principe van evalueren niet als basiskenmerk opneemt binnen zijn GIPS principes. Förrer (2008) doet dit wel. Het aspect evalueren heeft wel een centrale rol binnen coöperatief leren. Kagan (2007) integreert het evalueren

eigenlijk binnen de verschillende werkvormen. Hieruit blijkt dat ook hij evalueren van alle stappen binnen het proces van belang vind.

Een belangrijk aspect van coöperatief leren is echter dat leerlingen leren samenwerken met verschillende klasgenoten en niet alleen met kinderen die ze zelf uitzoeken (Förrer & Jansen, Coöperatief leren voor alle leerlingen, 2004). Soms verloopt samenwerken niet zoals het hoort. Er is dan weerstand tegen het samenwerken. Wanneer leerlingen samenwerken met leerlingen die zij zelf niet uit hebben gekozen kan een dergelijke situatie versterken. Doordat kinderen elkaar niet goed kennen of omdat enkele kinderen onbekend gedrag vertonen, kan de weerstand versterken. Daarom is het belangrijk dat van te voren tijd en aandacht besteedt wordt aan groepsvorming. Door speelse activiteiten kunnen leerlingen elkaar beter leren kennen en kan een sfeer van vertrouwen ontstaan (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008).

Wat levert coöperatief leren op?

Coöperatief leren blijkt een belangrijk positief effect te hebben op de leerprestaties van de leerlingen. Volgens Förrer (2008) is coöperatief leren effectief wanneer zowel gebruik gemaakt wordt van groepsdoelen (positieve wederzijdse afhankelijkheid) als van het individueel aanspreken van de leerlingen op hun bijdragen aan het groepsproduct (individuele verantwoordelijkheid).

Coöperatief leren is een waardevolle werkwijze omdat het de leerlingen uitdaagt tot actief en constructief leren (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, p. 12).

Volgens Förrer (2008) zijn een aantal aspecten van belang als het gaat om het belang van coöperatief leren.

- Het is belangrijk dat leerlingen leren om te leren en kennis gebruiken in verschillende situaties.
- Coöperatief leren stimuleert dat leerlingen actief de aangeboden informatie bewerken, toepassen of oefenen.
- Coöperatief leren stimuleert de interactie tussen de leerlingen. Interactie tussen leerlingen onderling draagt bij aan de cognitieve ontwikkeling van de leerlingen. De sociale en communicatieve vaardigheden worden door de interactie bevorderd. Het kunnen samenwerken is een vaardigheid die van groot belang is om goed te kunnen functioneren in het maatschappelijk leven.

- Coöperatief leren maakt gebruik van verschillen die er tussen leerlingen zijn. De leerlingen werken in heterogene¹ groepjes samen waardoor ze rekening leren te houden met de verschillen die er tussen hen zijn.
- Coöperatief leren levert een bijdrage aan het realiseren van een goed pedagogisch klimaat. Op een school met een goed pedagogisch klimaat hebben de leerlingen begrip en respect voor elkaar, ook voor leerlingen die 'anders' zijn. Leerlingen zijn bereid elkaar te helpen.

Het samenwerken van leerlingen heeft een positieve invloed op het klimaat en de sfeer op school. Kinderen leren elkaar accepteren en waarderen. (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008, pp. 11-46)

Wat is het verschil tussen samenwerken en coöperatief leren?

Samenwerkend leren en coöperatief leren is niet hetzelfde. Dit blijkt uit de literatuur.. Coöperatief leren onderscheid zich van andere vormen van samenwerken door de GIPS² principes (Kagan, 2007). Hieronder zijn de verschillen in een schema weergegeven.

Samenwerken	Coöperatief leren volgens GIPS
Sterkste kind neemt de leiding.	Gelijke deelname
Zwakke leerlingen haken af, achteraf geen duidelijkheid wie welke taak heeft gedaan.	Individuele aanspreekbaarheid; elk kind levert zijn bijdrage aan de opdracht.
Kinderen moeten samenwerken, maar het is geen noodzaak.	Positieve wederzijdse afhankelijkheid; ieder kind moet zijn/haar bijdrage leveren om de opdracht tot een goed resultaat te brengen.
Kinderen praten misschien met elkaar, maar kunnen ook zonder interactie werken.	Simultane interactie; In de groep zijn veel kinderen tegelijkertijd zichtbaar actief.

(IselingeHogeschool)

¹ Een heterogene groep bestaat uit leerlingen van (ongeveer) dezelfde leeftijd en hetzelfde niveau.

² GIPS: Gelijke deelname, Individuele aanspreekbaarheid, Positieve wederzijdse afhankelijkheid, Simultane interactie.

Welke werkvormen kunnen worden ingezet bij coöperatief leren?

De werkvormen die kunnen worden ingezet bij coöperatief leren zijn zeer uitgebreid. Men kan variëren in moeilijkheidsgraad en in rolverdeling.

De rollen die aan kunnen worden geleerd volgens Förrer (2008) zijn de volgende;

Materiaalbaas	Degene die deze rol vervult draagt zorg voor alle benodigde materialen.
Tafelbaas	Deze persoon is verantwoordelijk voor het verzetten van de tafels wanneer dit nodig is.
Stilte-kapitein	Deze persoon houdt in de gaten of de groepsgenoten niet te hard praten.
Schrijver	Deze persoon schrijft dingen op wanneer dat nodig is.
Tijdbewaker	Deze persoon houdt de tijd in de gaten.
Aanmoediger	Deze persoon moedigt de groep aan.
Taak-kapitein	Deze persoon zorgt ervoor dat iedereen bij de groep blijft en zijn of haar taak uitvoert.

Van de werkvormen die men kan inzetten zijn te veel om in dit hoofdstuk op te noemen. Daarom worden de werkvormen die dit onderzoek kunnen ondersteunen beschreven in hoofdstuk 4 en 5. Hier zijn de werkvormen toegespitst op de leerlingen in groep 4 van de SBO school.

Groep

Definiëring van groep

De wetenschappelijke betekenis van 'groep', volgens het Van Dale woordenboek luidt:

groep de; v(m) -en 1 verzameling, vereniging: een ~ mensen; actiegroep, leeftijdsgroep, werkgroep 2 klas in het basisonderwijs 3 (econ) consortium (VanDale, 2010)

In het boek 'Groepswork als uitdaging' wordt het begrip 'groep' omschreven als: *"Een aantal individuen die met elkaar verbonden zijn door een gezamenlijk ervaren taak en een gezamenlijk ervaren leider. Daarbij wordt geen uitspraak gedaan over de aard van de taak of de vorm van het leiderschap. Zonder deze twee kenmerken is een groep geen groep, maar slechts een willekeurig aantal mensen bij elkaar."* (Remmerswaal, 2005)

Marmet en Meyer (1991) geven aan dat groepen verfijnde sociale complexen zijn. Zij leggen dat als volgt uit: zodra mensen gedurende een bepaalde tijd met elkaar communiceren, beginnen ze hun betrekkingen te structureren. Uit het *naast elkaar* wordt een geordend *bij elkaar* geschapen: er ontstaat een structuur.

Als men naar groepen mensen kijkt, worden groepsstructuren al gauw zichtbaar. Het is namelijk duidelijk wie met wie te maken heeft. Andere structurelementen zijn moeilijker te ontdekken, bijvoorbeeld doelen, rollen, normen. (Marmet & Meyer, 1991) Deze elementen komen pas in een later stadium van het groepsproces aan bod.

Op basis van deze twee uitspraken, zou gezegd kunnen worden dat leerlingen in een klas bijeengehouden worden om redenen van efficiënt werken: dat is het belang. In specifieke situaties, zoals stukjes opvoeren en kampen, is te zien dat een klas wel als groep functioneert. De taken die een klas als groep opneemt vereisen dan samenwerking. In een klas is sprake van een vorm van ordening, van een gezamenlijk belang en van een taak die samenwerking vereist. Leerlingen zitten in een klassenverband om van en met elkaar te leren. Een klas met leerlingen kan ook als een groep gezien worden.

Gielis (1996) geeft aan dat in een klas meer te doen is dan de officiële, formele doelen, regels en taakverdeling. Ook de informele onderlinge taken en relaties, samenwerking en rivaliteit, prettig samenzijn en onveiligheid, onderlinge regels spelen een rol (Gielis, Koning, & Lap, 1996). Deze onderliggende groepskenmerken zijn belangrijk omdat ze in hoge mate het klimaat in de klas bepalen. Men spreekt dan van een leefklimaat (informeel). De formele regels, de beoogde contacten en gewenste gevoelens zijn er op gericht een goed klimaat te scheppen om het doel mogelijk te maken. Men spreekt dan van een leerklimaat (formeel). Volgens Gieles (1996) is het leerklimaat sterk afhankelijk van het leefklimaat.

Kenmerken van een groep

Volgens van Engelen (2007) zijn er verschillende kenmerken van een groep.

Zo kenmerkt een groep zich doordat er relaties ontstaan, rollen worden verdeeld en ingenomen en groepsnormen ontstaan.

Binnen elke groep tref je relaties aan. Door het samenzijn van de leden van de groep, worden er relaties onderhouden.

Het tweede kenmerk van een groep zijn de rollen. Binnen een groep nemen leden een bepaalde rol aan. Er zijn verschillende rollen die men kan vervullen binnen een groep. Van een leidende rol tot een meer zorgzame rol. De rollen worden verdeeld via het proces van groepsvorming. (Tuckman, 1996)

Het ontstaan van groepsnormen is het derde kenmerk van een groep. Groepsnormen zijn de regels waardoor de groep functioneert. De groepsnormen zijn erg belangrijk en van invloed op de relaties, het pedagogische klimaat en de sfeer in de groep. De normen worden gevormd in de fase 'Norming' (Engelen, 2007). Engelen (2007) noemt nog meer fasen van groepsvorming. Deze zijn beschreven onder het kopje 'Fasen in de groepsvorming'.

Fasen in de groepsvorming

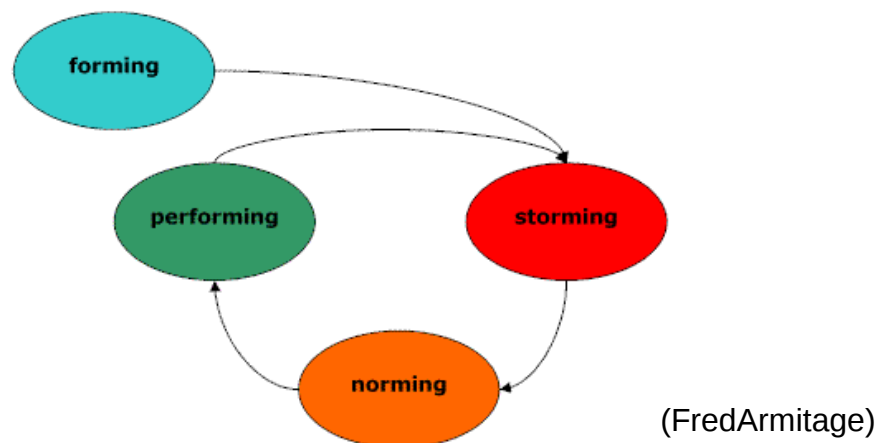
In de literatuur voor coöperatief leren (Förre, 2008; Kagan, 2007) wordt het aspect 'groepsvorming' meerdere keren genoemd. Om met coöperatief leren bezig te gaan, moet de groep eerst gevormd zijn. Door structureel aan groepsvorming te doen, kan er een goede sfeer ontstaan waarin samenwerken volgens de principes van coöperatief leren bevorderend kan werken.

Volgens Bruce Wayne Tuckman (1938) ontwikkelt een groep zich in verschillende stadia. Hij baseerde deze ontwikkeling op de groepsdynamica. Wanneer er een

ontwikkeling in een groep waar te nemen valt, is deze ontwikkeling in grote lijnen gelijk aan ontwikkelingen die er binnen iedere groep kan ontstaan. Tuckman heeft een soort structuur beschreven over de ontwikkeling van groepen. Hij zette dit in schema en benoemde vijf fasen met de volgende trefwoorden:

Forming	Er wordt kennis gemaakt en vriendschappen gesloten. Leden nemen een afwachtende houding aan. Er is nog geen groepsgevoel en individuele posities en rollen zijn nog niet ingenomen.
Storming	Conflict-fase; Leden proberen hun positie in de groep in te nemen. Wanneer de teamleden het niet eens kunnen worden, kan er strijd ontstaan. Deze fase is nodig om te groeien.
Norming	De groep begint een eenheid te vormen. Als de storming-fase goed is doorlopen, wordt de groep opener en hechter. Er ontstaat meer uitwisseling en onderlinge acceptatie en vertrouwen. Regels voor samenwerking worden bepaald. Gemeenschappelijke teamdoelen worden vastgesteld. Rollen zijn gedefinieerd → Samenwerking kan starten.
Performing	Prestatie-fase; De groep wordt een team. Teamleden vullen elkaar aan. Harmonieuze samenwerking richting gemeenschappelijk teamdoel.
Adjourning	Afscheids-fase; Het doel is behaald en het team valt uiteen. Ze nemen afscheid.

(Tuckman, 1996)

Hoofdstuk 3; Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt uiteen gezet hoe het onderzoek is opgebouwd. Er wordt aandacht besteed aan de vorm van het onderzoek en aan het verzamelen van data.

Onderzoeksvragen

Hoe kan coöperatief leren ervoor zorgen dat de leerlingen in deze SBO groep, groep 4, niet naast elkaar, maar met elkaar werken?

Om deze vraag te beantwoorden zijn er enkele deelvragen vanuit de praktijk opgesteld.

- Hoe ziet deze groep eruit met betrekking tot samenwerken?
- Wat vraagt coöperatief leren van de leerlingen?
- Hoe kan dat in deze groep worden toegepast?
- Wordt er al gewerkt volgens coöperatief leren in deze groep?
- Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?
- Welke attitude heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te kunnen passen in deze groep?

Onderzoeksvorm

De voorkeur voor dit onderzoek gaat uit naar een vorm waarbij individuen worden geobserveerd of ondervraagd. Er wordt geprobeerd om vanuit het bestuderen van individuen te komen tot uitspraken over het geheel. Het is een vorm van kwalitatief onderzoek. Het onderzoek sluit direct aan bij de onderwijskundige praktijk. Van tevoren worden geen hypothesen gesteld. Onderzoek wordt gedaan naar aanleiding van een probleem. Het probleem wordt oriënterend benaderd. Deze vorm van onderzoek behoort tot het sociaal- wetenschappelijke type. Het gaat om onderzoek dat op wetenschappelijke wijze wordt opgezet en uitgevoerd en dat streeft naar betrouwbare en valide onderzoeksgegevens. (Kallenberg, 2007)

Data verzamelen

Naast de literatuurstudie die is gedaan naar coöperatief leren, samenwerkend leren en groepsvorming, worden verschillende instrumenten gebruikt. Hieronder worden de instrumenten beschreven en verantwoord.

Nulmeting

Vanuit een eerste aanzet voor het onderzoek, is gekozen voor een nulmeting. Voor de nulmeting worden 13 leerlingen uit groep 4 geobserveerd tijdens een samenwerkmoment. Dit wordt gedaan om de beginsituatie van het samenwerken in kaart te brengen. Er is gekozen voor een kijkwijzer om per minuut te turven of de leerlingen het gewenste gedrag laten zien. Op deze manier kan geanalyseerd worden of de basisprincipes van samenwerken beheerst worden. De opdracht die wordt gegeven bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de leerlingen gevraagd om samen een woordweb te maken over de 'Lente'. In het tweede gedeelte verwerken de leerlingen de opgeschreven woorden in een gezamenlijke tekening. Om de observatie behapbaar te maken is gekozen voor twee dezelfde kijkwijzers per groep leerlingen. Één kijkwijzer is voor het observeren van het maken van een woordweb. De andere kijkwijzer is voor het observeren van het samenwerken tijdens het maken van een tekening. Het zou kunnen zijn dat de klas verder komt in het samenwerken dan alleen de basisprincipes. Daarom zijn de GIPS (Kagan, 2007) kenmerken van coöperatief leren geïntegreerd binnen de kijkwijzer. De observatie wordt gedaan aan de hand van videobeelden die tijdens de les zijn gemaakt. Hier is voor gekozen om observatie naar waarheid te maken. Wanneer iets niet duidelijk is kan terug worden gekeken naar de beelden.

Naar aanleiding van deze nulmeting kan verder worden gekeken naar de werkvormen die de leerlingen kunnen helpen om tot samenwerken te komen. Om tot een objectieve observatie te komen, is voor twee observanten gekozen. De observanten focussen hun aandacht op de groepjes die de activiteit uitvoeren. Doordat er twee observanten aanwezig zijn, kunnen de gegevens met elkaar vergeleken worden. Hierdoor vindt triangulatie plaats van instrumenten (Kallenberg, 2007).

[Bijlage: Kijkwijzer](#)

Interview IB'er

Er is gekozen voor een interview met de IB'er van de onderbouw. Zij heeft zitting in de werkgroep 'Coöperatief leren'. De keuze voor een interview is om een beeld te krijgen van haar bevindingen wat betreft coöperatief leren. Om wat meer grip op de uitkomsten te krijgen is er voor gekozen om het gesprek volgens een van tevoren opgestelde vragenlijst te laten verlopen. Op deze manier is er zekerheid dat alle te behandelen onderwerpen aan bod komen. Een vergelijking is dan makkelijker te maken. (Kallenberg, 2007, pp. 60-61)

Door middel van dit interview wordt gevraagd naar de ontwikkelingen die deze werkgroep doormaakt. Ook wordt gevraagd naar de werkvormen die geschikt zijn voor de leerlingen in groep 4 op deze SBO. Omdat de IB'er al eerder onderzoek heeft gedaan naar coöperatief leren binnen het SBO, wordt een interview met haar gehouden. Er wordt gevraagd naar de visie achter de werkgroep van coöperatief leren. Op deze manier kan het onderzoek gebaseerd worden op de visie van de school. In het interview worden vragen gesteld over de verschillende werkvormen die toegepast worden in klassen. Om valkuilen te voorkomen, wordt gesproken over de werkvormen die niet geschikt zijn voor het SBO. Verder wordt naar de attitude en de vaardigheden van de leerkracht gevraagd zodat men het handelen kan aanpassen op coöperatief leren. De resultaten van dit onderzoek zullen gebruikt worden voor het zoeken naar werkvormen die aansluiten bij de behoeften van deze groep.

[Bijlage: Interview vragen](#)

Interview Groepsleerkracht

Door met de groepsleerkracht van groep 4 een interview te houden, kan de beginsituatie van de klas bepaald worden wat betreft coöperatief leren. Voor dit interview worden dezelfde vragen behandeld als bij het interview met de IB'er. Door dezelfde vragen te stellen wordt gewerkt aan een betrouwbaar onderzoek. Een onderzoek is betrouwbaar wanneer het dezelfde resultaten oplevert als het op precies dezelfde manier wordt herhaald (Kallenberg, 2007, p. 45). Op deze manier wordt mede gewerkt aan triangulatie vanuit informanten binnen het onderzoek. De resultaten kunnen worden vergeleken en worden weergegeven in een schema.

Hieruit kunnen conclusies worden getrokken wat betreft de beginsituatie van het coöperatief leren in deze groep.

[Bijlage: Interview vragen](#)

Vragenlijst leerlingen

Er is een vragenlijst opgesteld voor de leerlingen om hun beleving van samenwerken te achterhalen. De probleemstelling van de lijst is het samenwerken. Wat vinden de leerlingen van samenwerken? Wat maakt het dat de leerlingen die beleving hebben. Mede door deze vragenlijst kan worden bepaald wat de behoeften zijn van sommige leerlingen voor het samenwerken. De vragenlijst wordt door alle 13 leerlingen in de groep ingevuld. Op deze manier is er 100% respons en kan een betere vergelijking worden gemaakt. Er wordt voor gekozen om deze vragenlijst klassikaal, onder begeleiding van een leerkracht, in te laten vullen door de leerlingen. Zo kunnen de vragen mondelinge toelichting krijgen wanneer nodig. Voordat de leerlingen in de klas de vragen kunnen maken, is er een proef exemplaar ingevuld door enkele leerlingen uit groep 3. Hier is voor gekozen om de vragenlijst eventueel te herformuleren wanneer er moeilijke woorden of zinnen in voor komen. Binnen de vragenlijst is gekozen voor zowel open als gesloten vragen. Bij de gesloten vragen wordt onderscheid gemaakt tussen schaalvragen, meerkeuzevragen en ja/nee vragen. (Kallenberg, 2007) Om feitelijk gegevens te ontvangen worden soms meerdere opties gegeven. De open vragen vergen een stukje denkwerk van de leerlingen. Zij kunnen deze vragen naar eigen beleving invullen. De resultaten worden verwerkt in een overzichtelijk schema. Dit schema zal worden gemaakt wanneer de resultaten bekend zijn.

[Bijlage: Vragenlijst leerlingen](#)

Interview leerlingen

Naar aanleiding van de resultaten uit de vragenlijsten van de leerlingen, worden interviews gehouden. Wanneer opvallende antwoorden worden geconstateerd, worden deze interviews gehouden. Onder opvallende antwoorden wordt verstaan wanneer leerlingen invullen dat zij het samenwerken lastig vinden en zij de reden hiervan niet op papier kunnen zetten. Ook wanneer leerlingen invullen liever alleen te werken wordt hierop gelet. De interviews zullen semi-gestructureerd zijn. Een deel van de vragen worden van te voren vastgesteld. Naar aanleiding van de wending van het interview zal er genoeg ruimte zijn om door te vragen (Kallenberg, 2007). In deze interviews komen specifieke behoeften van leerlingen beter naar voren. Zo kan de leerkracht beter handelen naar de behoeften van de leerlingen. Aan de hand van de vragenlijsten en deze gesprekjes vindt er weer triangulatie plaats vanuit instrumenten en informanten.

[Bijlage: Uitwerking gesprekken](#)

Betrokkenen

De IB'er, groepsleerkracht en de leerlingen van groep 4 zijn de direct betrokken mensen bij het onderzoek. Voor de ethische waarde van het onderzoek zijn zij van te voren ingelicht over het onderzoek. Er is zowel mondeling als schriftelijk om medewerking gevraagd middels een briefje. Voor de leerlingen heeft een mondelinge inlichting plaats gevonden. De leerlingen zijn gevraagd een handtekening te plaatsen om hun medewerking te verlenen. De interviews van de IB'er en groepsleerkracht worden vóór publicatie aan hen gegeven om door te lezen of juist is geciteerd.

Betrouwbaarheid en validiteit

Een onderzoek is betrouwbaar wanneer het dezelfde resultaten oplevert als het op precies dezelfde manier wordt herhaald (Kallenberg, 2007).

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen, is gekozen voor eenzelfde vragen in de interviews naar de IB'er en de groepsleerkracht. Zo kan een vergelijking worden gemaakt van de resultaten.

Doordat de vragenlijst een mondelinge toelichting krijgt voor de leerlingen, is het mogelijk om ook hier de betrouwbaarheid te waarborgen. De vraag kan mondeling anders geformuleerd worden, maar kan eigenlijk maar op één manier worden beantwoord. (Kallenberg, 2007, p. 45)

Een goed onderzoek is valide (Kallenberg, 2007, p. 46). Bij elk instrument is terug gekeken naar het doel. Zo worden de observaties uitgevoerd door twee personen. Op deze manier wordt tegemoet gekomen aan de objectiviteit van het onderzoek. Om te kijken of de vragen in de vragenlijst en de interviews duidelijk zijn, worden deze eerst getest en doorgelezen door 'proefpersonen'.

Triangulatie

Door verschillende invalshoeken of benaderingen in te brengen, wordt gewerkt aan triangulatie (Kallenberg, 2007). Dit is een manier om de validiteit van het onderzoek te verhogen. In dit onderzoek is er gewerkt aan triangulatie door hetzelfde interview met meerdere respondenten te houden. Op deze manier ontstaat er triangulatie vanuit informanten. De vragenlijst wordt van te voren ingevuld door enkele leerlingen buiten de klas. Zo is er controle zodat valkuilen, zoals moeilijk taalgebruik, kunnen worden vermeden. Naast deze instrumenten worden gegevens verzameld vanuit observaties. De observatie wordt uitgevoerd door meerdere observanten, zodat objectiviteit ontstaat. De triangulatie vindt zowel met informanten als met informatie plaats.

Hoofdstuk 4; Datapresentatie en data-analyse

In dit hoofdstuk wordt een datapresentatie gehouden. Van deze datapresentatie wordt een analyse weergegeven.

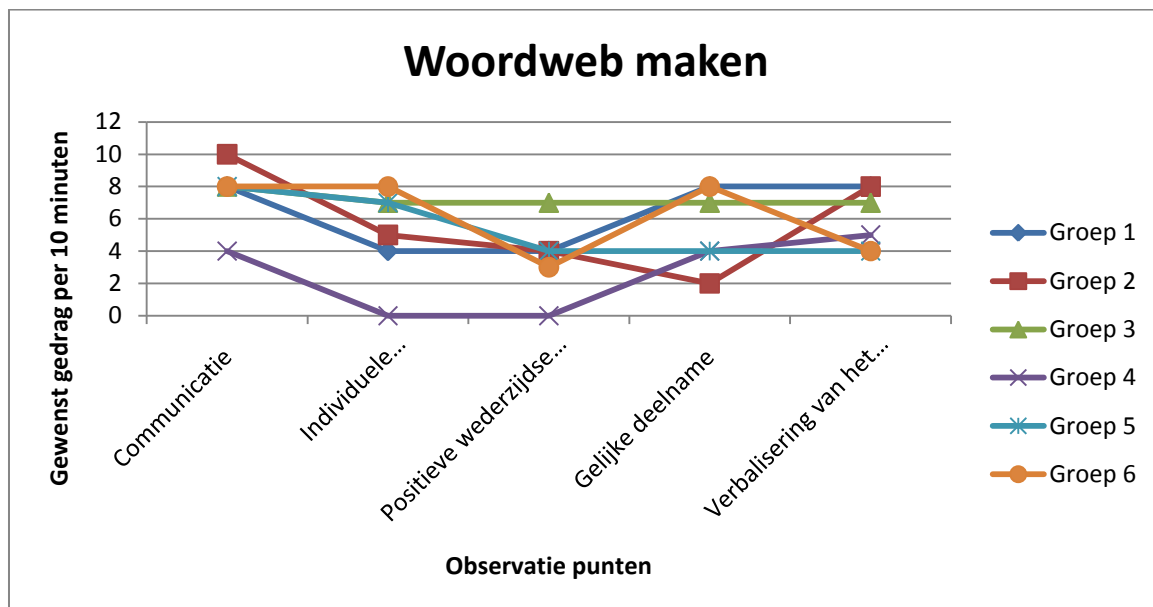
Datapresentatie

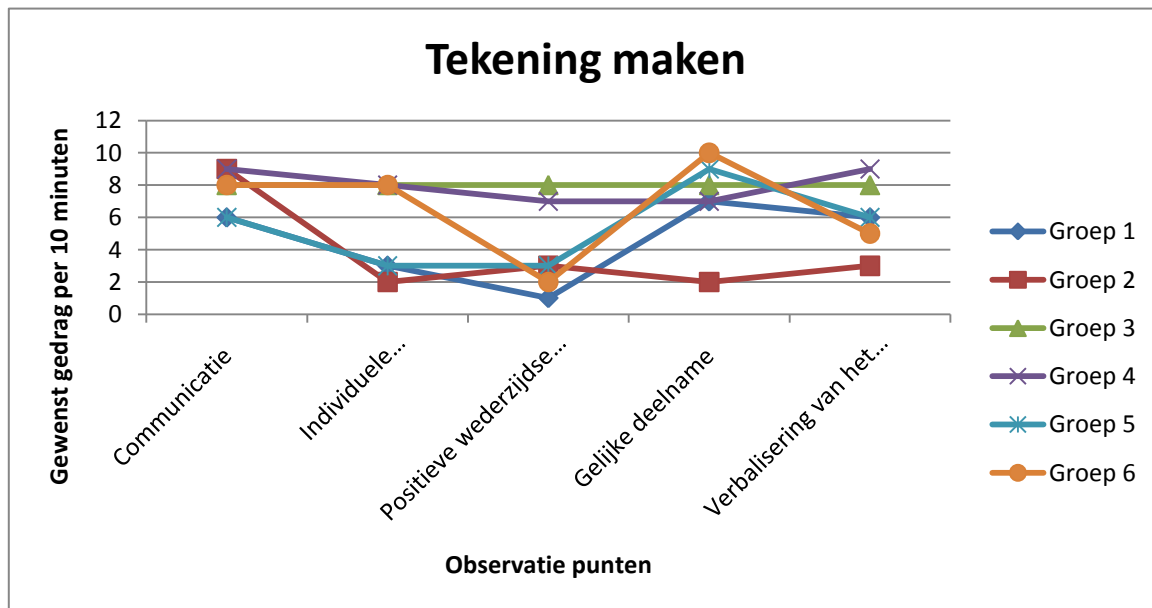
Nulmeting

In onderstaande grafiek zijn de resultaten weergegeven van de nulmeting.

Er is gekozen voor een lijngrafiek om het verloop tussen de verschillende groepen te laten zien. Zo is per groep zichtbaar aan welke punten ze nog kunnen werken en welke punten zij beheersen. Deze weergave is gebaseerd op het gewenste gedrag dat de leerlingen in de desbetreffende minuten lieten zien.

Voorbeeld: Groep 4 heeft met het maken van het woordweb 4 punten gescoord op het observatie punt 'Communicatie'. Dit betekent dat zij 4 van de 10 minuten het gewenste gedrag hebben laten zien. De overige 6 minuten hebben zij geen vorm van communicatie laten zien omtrent de opdracht.

Uit deze grafieken is te lezen dat de leerlingen in de groepen verschillen in niveaus. Groep 1 scoort bij het maken van een woordweb gemiddeld hoger dan bij het maken van de tekening. Bij het maken van het woordweb werd meer aandacht besteed aan het overleggen en de communicatie.

Groep 2 scoort bij beide activiteiten op communiceren erg hoog. Het valt echter op dat de overige punten zeer laag worden gescoord.

Het valt op dat groep 3 een heel regelmatig en aardig hoog profiel heeft. Zichtbaar is dat zij 7 tot 8 keer het gewenste gedrag laten zien per 10 minuten.

Groep 4 laat bij het woordweb minder gewenst gedrag zien dan bij de tekening. Bij de tekening wordt er meer overlegd, op elkaar gelet en samen gewerkt.

Groep 5 heeft meer gelijke deelname tijdens het maken van de tekening. De individuele aanspreekbaarheid laat een groot verschil zien tussen het maken van een woordweb en het maken van de tekening. Bij het woordweb maken is meer op elkaar gelet en waren de leerlingen meer aansprakelijk dan bij het maken van de tekening.

Groep 6 heeft een redelijk gelijk profiel bij beide activiteiten. Positieve wederzijdse afhankelijkheid en verbalisering van het proces zijn de minst scorende punten van deze groep.

Zichtbaar is dat positief wederzijdse afhankelijkheid bij beide activiteiten laag scoort. Bij het maken van de tekening is sterker gescoord op gelijke deelname aan het proces.

Interview IB'er en groepsleerkracht

Uit het interview dat is gehouden met de IB'er en de groepsleerkracht zijn duidelijke verschillen en overeenkomsten naar voren gekomen. Er is voor een tabelvorm gekozen zodat per vraag de verschillen en de overeenkomsten duidelijk te lezen zijn.

IB'er	Groepsleerkracht
<i>Introductie coöperatief leren</i> Ingelezen in literatuur van coöperatief leren. Schoolontwikkelingsplan opgesteld. Document gemaakt voor leerkrachten. Introductie binnen het team door werkvormen te laten ervaren.	<i>Introductie coöperatief leren</i> Beginnend coöperatief leren in de groep geïntroduceerd → Overleg momenten en samenwerk momenten binnen de vakken opgenomen.
<i>Werkvormen introduceren aan leerkrachten</i> Tijdens studiedagen werkvormen geïntroduceerd. Motivatie opwekken bij leerkrachten en ervaringen op laten doen. Eenvoudige werkvormen die ook in de praktijk toe te passen zijn. Rolverdeling binnen een groep duidelijk gemaakt.	<i>Werkvormen introduceren aan leerkrachten</i> Werkvormen ervaren tijdens studiedagen. Zelf gemotiveerd door de ervaring. Rolverdeling kunnen ervaren. Specifieke betrokkenheid door de rolverdeling → Veiligheid, misschien ervaren kinderen dat ook zo. Nog niet toegepast in de praktijk.
<i>Goed samenwerkende kinderen</i> Waardevolle en zichtbare bijdrage van ieder kind. Voldoening aan 5 basisprincipes van coöperatief leren; (GIPS + Evaluatie proces) Verantwoordelijkheid voor het eigen bijdrage.	<i>Goed samenwerkende kinderen</i> Goede luisterhouding. Respectvol reageren, elkaar uit laten praten. Rekening houden met elkaar. Overleggen en verwachtingen uitspreken naar elkaar. Goedkeuring vragen aan elkaar.
<i>Aangeraden werkvormen</i> Eenvoudig beginnen Voorwaarden voor samenwerken moeten aanwezig zijn voordat je kunt beginnen met coöperatieve werkvormen. Beginnen in tweetallen. Opbouw in taakverdeling, maximaal twee rollen introduceren en uitwerken in één keer; materiaalbaas, uitbreiden naar stilte kapitein en verder. Als de rolverdeling duidelijk is, werkvormen introduceren → - Denken, delen, uitwisselen → zelf nadenken en daarna delen en uitwisselen met elkaar. - Flitsen Veel werkvormen kunnen versimpeld worden gedaan, licht aan de capaciteiten van de leerkracht.	<i>Aangeraden werkvormen</i> Eenvoudig beginnen. Werkvormen waarbij leerlingen tot één leerresultaat komen. De leerlingen in laten zien wat de meerwaarde van samenwerken is. Bepaalde opbouw in de les aanbrengen → Leerlingen laten stoeien met opdracht, niet ingrijpen en bij het evaluatieproces bespreken hoe het ging. Op deze manier in laten zien dat dingen samen doen een meerwaarde heeft.

<i>Afgeraden werkvormen</i> Niet te moeilijk beginnen. Niet met viertallen gaan werken maar met tweetallen. Geen 'rotonde' of 'imitatie' werkvormen.	<i>Afgeraden werkvormen</i> Geen werkvormen waarbij de leerlingen al heel veel taken en vaardigheden moeten bezitten. Niet te veel rollen inzetten binnen een groep.
<i>Vaardigheden van de leerkracht</i> Organisatietalent. Rekening houden met kinderen in de klas. Succeservaringen creëren. Aandacht voor de leerling; motivatie, interesses. Samenwerkingsvaardigheden aanleren.	<i>Vaardigheden van de leerkracht</i> Coachende en begeleidende houding. Niet te snel in willen grijpen. Veel vanuit de leerlingen laten komen. Observerende houding aannemen. Blijven kijken naar de kinderen → Het hoe, wie, wat en waar in de gaten houden. Kennis van de kinderen hebben. Kunnen reflecteren op je eigen handelen.
<i>Attitude van de leerkracht</i> Durven! Niet alleen kennis overdragen maar leerlingen zelf kennis laten verwerven. Kunnen realiseren dat kinderen veel van elkaar kunnen leren. Achter de visie van coöperatief leren staan.	<i>Attitude van de leerkracht</i> De rol die je als leerkracht op je neemt is ook je attitude. Bovengenoemde punten.
<i>Tips</i> Spencer Kagan Förre Eenvoudig beginnen. Bas principes in de gaten houden. Groepsvorming in de gaten houden.	<i>Tips</i> Document van de werkgroep. Eenvoudig beginnen. Meerwaarde van samenwerken in laten zien.

Uit het interview is op te maken dat de IB'er meer specifiek gerichte antwoorden heeft gegeven dan de groepsleerkracht. De groepsleerkracht bekijkt het vooral vanuit de praktijk (groep 4) en de IB'er vooral vanuit de visie van de werkgroep coöperatief leren. Beiden geven in andere woorden aan dat het belangrijk is een coachende en begeleidende rol aan te nemen als leerkracht. Op deze manier kan veel uit de leerlingen worden gehaald en krijgen zij meer ruimte voor hun eigen interesses en motivaties.

Beiden zijn het erover eens dat het belangrijk is om eenvoudig te beginnen.

De IB'er noemt de samenwerkingsvaardigheden als voorwaarde voor het coöperatief leren. De groepsleerkracht noemt het inzien van de meerwaarde van samenwerken als voorwaarde. Volgens haar is het belangrijk dat de leerlingen eerst deze meerwaarde van samenwerken inzien en hieraan willen werken. Dit is terug te vinden in het antwoord op de vraag wanneer leerlingen goed samenwerken. De groepsleerkracht geeft hier samenwerkingsvaardigheden weer, terwijl de IB'er een

antwoord geeft dat meer is gericht op coöperatief leren.

De uitgewerkte interviews zijn te vinden in de bijlage; [“Uitwerking interview IB'er en groepsleerkracht”](#).

Vragenlijst leerlingen, interview leerlingen

De vragenlijsten van de leerlingen zijn geanalyseerd. De uitwerking van de antwoorden van de vragenlijsten is opgenomen in bijlage; [‘Uitwerking vragenlijst leerlingen’](#). Aan de hand van de antwoorden die zijn ingevuld op de vragenlijsten zijn interviews gehouden met enkele leerlingen. Leerlingen die hebben aangegeven een negatieve beleving te hebben van samenwerken zijn geïnterviewd. De antwoorden van deze vragen zijn uitgewerkt in de bijlage; [‘Uitwerking interview leerlingen’](#). In deze analyse worden de antwoorden van de vragenlijsten geïntegreerd met de antwoorden uit de interviews. Zo wordt het onderzoek betrouwbaar (Kallenberg, 2007). Er ontstaat een compleet beeld.

Per vraag zal aan de hand van enkele sleutelwoorden de kern van de antwoorden worden toegelicht.

<i>Beleving van samenwerken</i>	Samenwerken wordt door 7 van de 13 leerlingen als leuk ervaren. De redenen die hiervoor worden genoemd zijn; - Niet <i>alleen</i> hoeven werken - <i>Samenwerken</i> met een vriend Samenwerken wordt door 6 van de 13 leerlingen als niet leuk of niet heel erg leuk ervaren. De redenen die hiervoor worden genoemd zijn; - Het is <i>saaï</i>. - Er is teveel <i>lawaai</i>. - De ene leerling wil wat, wat de andere niet wil. Daar kom je dan niet uit. - <i>Overleggen</i> is moeilijk. - <i>Liever alleen</i> werken. - Leerlingen raken in de <i>war</i>.
<i>Lastig</i>	Samenwerken wordt door 5 van de 13 leerlingen als lastig ervaren. De leerlingen die dit aangeven geven de volgende redenen; - Enkele leerlingen zeggen het moeilijk te vinden om te <i>overleggen</i>.

- Het is lastig omdat er teveel *lawaai* is.
- Het is lastig omdat ze *geen plan* kunnen maken.

*Alleen of
samen*

Van de 13 leerlingen geven 9 leerlingen aan dat zij liever samen werken. De redenen die hiervoor gegeven worden zijn;

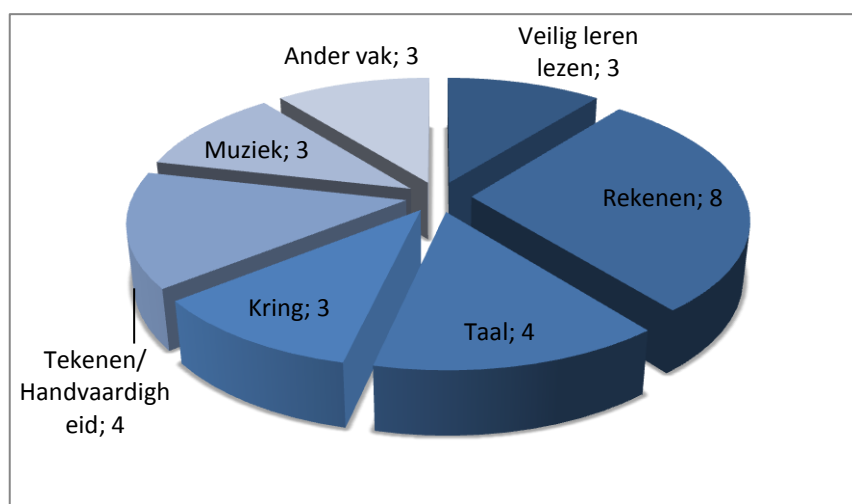
- Niet *alleen* hoeven werken.
- Het is *makkelijker* om samen te werken.
- Omdat het *gezellig* is.
- Omdat je een vriend *kan helpen*.
- Omdat je kan leren van vrienden.
- Als je *hulp nodig* bent, kun je die krijgen.

De overige 4 leerlingen werken liever alleen. De redenen die zij hiervoor geven zijn;

- Betere *concentratie*.
- Geen *rekening hoeven houden* met anderen.
- *Om en om aan de beurt*
- *Overleggen*

*Manieren van
samenwerken*

*Vakken voor
samenwerken*

Deze vakken/activiteiten werden gekozen omdat ze voor leerlingen als *moeilijk* werden ervaren. Het samenwerken zou een oplossing zijn binnen deze vakken.

Toekomstvraag

- *Woordwebben* maken
- Samenwerken in *groepjes*
- *Spelletjes* spelen (spelenderwijs)
- *Overleggen*

Veel voorkomende sleutelwoorden van de negatieve belevingen zijn;

Overleggen, lawaai, concentreren en geen plan kunnen maken.

Zes van de 13 leerlingen hebben één of meerdere van deze woorden aangehaald om de beleving van samenwerking te verklaren.

Veel voorkomende sleutelwoorden van de positieve belevingen zijn;

Overleggen, makkelijker, niet alleen hoeven werken, gezellig en iemand helpen.

Zeven van de 13 leerlingen hebben één of meerdere van deze woorden genoemd tijdens het interview of in de vragenlijst.

Data-analyse

In de grafieken van de nulmeting is te zien dat de leerlingen per groep verschillen in niveaus. Deze school geeft onderwijs aan leerlingen die van verschillende (reguliere) basisscholen komen. De leerlingen hebben allemaal eigen behoeften en redenen waarom zij naar het speciaal basisonderwijs zijn overgeplaatst. Doordat er zoveel verschillende leerproblemen, leerachterstanden en stoornissen in de klas aanwezig zijn, kunnen verschillen ontstaan in de vaardigheden die de leerlingen laten zien. De verschillen hebben ook te maken met de beleving van de leerlingen wat betreft het samenwerken. Zo is in de datapresentatie te lezen dat 6 van de 13 leerlingen samenwerken niet leuk of moeilijk vinden. Dit zou ook een factor kunnen zijn waarom leerlingen laag scoren op de samenwerkingsvaardigheden en de principes van coöperatief leren. Van de zes leerlingen die hebben aangegeven dat zij samenwerken niet leuk of als moeilijk ervaren, kwam naar voren dat zij het moeilijk vinden om te overleggen. Typerend is dat de vaardigheid overleggen ook in positieve zin wordt genoemd. In de interviews met de IB'er en de groepsleerkracht is naar voren gekomen dat het belangrijk is om het belang van samenwerken in te zien door middel van samenwerkingsvaardigheden. Uit de resultaten van de nulmeting blijkt dit ook zo te zijn. De leerlingen beheersen nog niet alle samenwerkingsvaardigheden. Hierdoor laten ze niet op elk moment het gewenste gedrag zien wat betreft het samenwerken. Deze groep heeft behoefte aan een eenvoudige start wat betreft het coöperatief leren. Door structureel en opbouwend bezig te gaan met coöperatief leren, kunnen de leerlingen beter presteren wanneer zij samenwerken.

Hoofdstuk 5; Conclusies

In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek weergegeven. Er wordt een koppeling gemaakt tussen praktijk en theorie. Het hoofdstuk is opgebouwd uit de praktijkgerichte deelvragen. Aan het einde van dit hoofdstuk zal de hoofdvraag van het onderzoek behandeld worden.

Praktijk gerichte deelvragen

- *Hoe ziet deze groep eruit met betrekking tot samenwerken?*

Wat betreft de vaardigheden voor het samenwerken ziet deze groep er nog zeer verschillend uit. Dit is te zien in de resultaten van de nulmeting. Een duidelijke conclusie is dat de leerlingen nog weinig rekening houden met elkaar. Dit uit zich in de resultaten van de positieve wederzijdse afhankelijkheid. De leerlingen verzekeren zich er nog niet van dat de opdracht door ieder lid van de groep wordt uitgevoerd. Ze voeren alleen hun eigen opdracht uit en hebben geen let op de ander. Zo durven nog niet alle leerlingen een eigen inbreng te hebben. Er vindt wel communicatie plaats tussen de leerlingen. Het luisteren naar elkaar en vervolgens het samen uitvoeren blijkt nog moeilijk te zijn. Gelijke deelname laten ze in meerdere mate zien. Zoals Kagan (2007) beschrijft is een gelijke deelname aan het proces niet hetzelfde als individuele verantwoordelijkheid of positieve wederzijdse afhankelijkheid. Gelijke deelname scoort hoger omdat leerlingen wel een gelijke deelname hebben, maar geen taakverdeling maken of rekening houden met elkaars ideeën. De leerlingen doen hun eigen ding en werken *naast* elkaar. In het interview met de groepsleerkracht is dit ook naar voren gekomen. Zij noemde de basisprincipes van samenwerken op om aan te geven wanneer de kinderen goed samenwerken volgens haar. Dit geeft aan dat deze kinderen hier nog in kunnen ontwikkelen.

- *Wat vraagt coöperatief leren van de leerlingen?*

Volgens Förrer (2004) is het belangrijk dat de leerlingen eerst samenwerkingsvaardigheden beheersen. Vaardigheden die men bedoelen zijn; vriendelijk op elkaar reageren, luisteren naar elkaar en een eigen inbreng durven te hebben. Elkaar uit laten praten, samen overleggen en goedkeuring vragen aan elkaar. Deze vaardigheden komen ook terug in het interview met

de groepsleerkracht en IB'er. De vijf basisprincipes van Johnson & Johnson (1994) zijn typerend voor coöperatief leren. Kagan (2007) verwoordt dit ook in de GIPS principes. In het interview met de IB'er is naar voren gekomen dat kinderen 'goed' samenwerken als zij voldoen aan deze kenmerken van coöperatief leren. In de resultaten van de nulmeting is bij de leerlingen te zien dat zij hier nog niet aan voldoen. Het op elkaar letten en overleggen zijn punten waar deze groep nog aan kan werken.

- *Hoe kan coöperatief leren in deze groep worden toegepast?*

Zoals in dit onderzoek te lezen is, is coöperatief leren niet zomaar toe te passen. Het is belangrijk dat de groep eerst vorm krijgt. In de literatuur wordt door Tuckman (1996) de fasen van groepsvorming beschreven. Binnen een groep worden relaties gevormd, rollen verdeeld en er ontstaan normen. Door speelse activiteiten leert de groep elkaar beter kennen. 'Energizers' (Leefstijl, 2010) zijn een voorbeeld van deze activiteiten. Hierdoor kunnen ze meer een groep vormen. Als naar de nulmeting wordt gekeken en naar de resultaten van de vragenlijsten, zou gezegd kunnen worden dat de leerlingen in verschillende fasen zitten van de groepsvorming. De leerlingen die de samenwerkingsvaardigheden nog niet laten zien, bevinden zich meer in de 'storming' fase (Tuckman, 1996). Deze leden proberen hun positie in de groep in te nemen. Deze fase is nodig om te groeien als groep, maar heeft een negatieve uitwerking op de vaardigheden voor het samenwerken. Leerlingen die hoger scoren op de vaardigheden bevinden zich in de 'norming' fase (Tuckman, 1996). Zij zijn opener naar elkaar en er ontstaat acceptatie, respect en vertrouwen naar elkaar. Volgens Förrer (2004) is samenwerken met verschillende medeleerlingen van belang. Als de groep nog niet gevormd is kan dit weerstand bieden aan het samenwerken. Leerlingen kennen elkaar dan niet goed genoeg en weten niet wat ze van elkaar kunnen verwachten. Naast de kenmerken van het coöperatief leren (Kagan, 2007) en (Förre, 2004)) en de groepsvorming (Tuckman, 1996) is het voor deze groep belangrijk dat de leerlingen bekend zijn met de basisvaardigheden van het samenwerken. In de literatuur is door Förre (2004) en Kagan (2007) beschreven dat samenwerken en coöperatief leren niet hetzelfde is. Zoals de nulmeting uitwijst beheersen niet alle leerlingen de

samenwerkingsvaardigheden. In de vragenlijst voor de leerlingen is naar voren gekomen dat zes leerlingen samenwerken als moeilijk ervaren. Voordat men coöperatief leren kan inzetten, is het belangrijk dat de leerlingen hier een positieve gedachte van krijgen. Vervolgens is het belangrijk dat er structureel aandacht wordt besteed aan de samenwerkingsvaardigheden. Zoals de groepsleerkracht ook in het interview heeft aangegeven zijn samenwerkingsvaardigheden als een goede luisterhouding, respectvol reageren, elkaar uit laten praten, rekening houden met elkaar, overleggen en goedkeuring vragen aan elkaar belangrijk. Deze groep kan zich op dit aspect nog ontwikkelen. Daarna kan er gestructureerd en stapsgewijs met coöperatief leren worden gewerkt. Coöperatief leren vraagt dus erg veel voorbereidingen voordat het toepasbaar is in deze groep.

- *Wordt er al gewerkt volgens coöperatief leren in deze groep?*

Uit het interview met de groepsleerkracht blijkt dat de beginselen van coöperatief leren in deze groep zijn geïntroduceerd. Te denken valt aan samenwerkingsopdrachten waarbij overleggen een grote rol speelt. Het tutor lezen, een werkvorm van coöperatief leren, is al wel geïntegreerd binnen het rooster. Coöperatief leren wordt nog niet structureel ingezet. Dit is ook te zien in de resultaten van de nulmeting. Wanneer er structureel met coöperatief leren zou worden gewerkt zou het zichtbare gewenste gedrag hoger liggen dan nu is gemeten.

- *Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?*

Vanuit het interview met de IB'er en de groepsleerkracht wordt deze vraag beantwoord. Beiden hebben aangegeven dat het belangrijk is om als leerkracht de leerlingen en het leerproces goed te blijven observeren. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van kijkwijzers, een tijdsteekproef of een open observatie (Janson & Memelink, 2005). Door te observeren blijft men kijken naar kinderen en verkrijgt men de kennis over de kinderen. Zo kan men ook beter rekening houden met de onderwijsbehoeften in de klas en het vormen van groepen. Door ook de interesses van de leerlingen in de gaten te houden, kunnen zij meer gemotiveerd worden door de onderwerpen die de leerkracht

kiest. Wanneer men met coöperatief leren aan het werk gaat is interactie (Förrer, 2004) een belangrijk punt. Als leerkracht laat je de leerlingen aan het woord waardoor zij aan het werk zijn. Er wordt zoveel mogelijk uit de leerlingen gehaald. Dit kan worden bereikt door niet te snel in te grijpen tijdens het proces. Verder is het belangrijk dat de leerkracht werkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen. Deze vaardigheden zijn als een voorloper op coöperatief leren. Al met al moet de leerkracht over organisatietalent beschikken. Hoe kan de klas worden ingedeeld? Hoe kan de les effectief worden georganiseerd? Dergelijke vragen behoort men zich af te vragen. Door te reflecteren op eigen handelen kan het organisatie talent en het observeren verbeterd worden. De leerkracht behoort vele vaardigheden te beheersen om met coöperatief leren te werken. In de literatuur wordt door Förrer (2004) enkele vaardigheden aangehaald. Zo behoort de leerkracht goed in de gaten te houden welke groepen er worden gemaakt. Door te observeren kan men rekening houden met de verschillen tussen de leerlingen. Op deze manier kan volgens Förrer (2004) ook een goed pedagogisch klimaat ontstaan waarin leerlingen begrip en respect voor elkaar hebben. Leerlingen zijn dan bereid om elkaar te helpen. Samen kunnen ze zo tot een eindresultaat komen. In de literatuur van Förrer (2004) en in de resultaten van het interview is te lezen dat het leerproces steeds wordt geëvalueerd. Van een leerkracht die met coöperatief leren werkt wordt daarom ook verwacht dat hij of zij het evaluatie proces goed kan laten verlopen met verhelderende vragen.

- *Welke attitude heeft een leerkracht nodig om coöperatief leren toe te kunnen passen in deze groep?*

Door een coachende en begeleidende rol aan te nemen als leerkracht, kan men de kinderen zelf kennis laten verwerven. Als leerkracht behoort je hier wel het lef voor te hebben. Wanneer men inziet dat kinderen veel van elkaar kunnen leren is het makkelijker om een rol als coach aan te nemen. Dit blijkt uit de afgenomen interviews. Verder is het zeer belangrijk dat de leerkracht achter de visie van coöperatief leren (Förrer, 2004) staat. De wil moet er zijn om deze visie na te streven. Dit betekent dat de leerkracht kennis behoort te hebben van coöperatief leren. Voor deze groep is het ook van belang dat men de visie van de school naleeft wat betreft coöperatief leren.

Dus door achter de visie van coöperatief leren (Förrer, 2004) te staan en de visie van de school in acht nemend (Schoolgids, 2010), kan men een juiste houding creëren om met deze groep aan het werk te gaan.

De hoofdvraag

“Hoe kan coöperatief leren ervoor zorgen dat de leerlingen in deze SBO groep, groep 4, niet naast elkaar, maar met elkaar werken?”

Uit het onderzoek blijkt dat coöperatief leren zeker kan bijdragen aan het proces van samenwerken. In deze groep is het echter belangrijk om eenvoudig te beginnen met het introduceren van coöperatief leren. Uit de resultaten van de instrumenten en conclusies die zijn getrokken blijkt dat de leerlingen niet genoeg vaardigheden beheersen om tot samenwerken te komen. Overleggen, ideeën met elkaar doorspreken en op elkaar letten zijn vaardigheden die zij nog moeilijk vinden. Door hier als leerkracht structureel aandacht aan te besteden leren de leerlingen hier meer grip op te krijgen. Als hier aan wordt gewerkt kunnen de lessen stapsgewijs uit worden gebreid.

Aanbeveling

Men kan in deze groep het beste beginnen met een samenwerkles waarbij de leerlingen de meerwaarde van samenwerken in gaan zien. De leerkracht geeft een opdracht en neemt een coachende rol aan; ze laat de leerlingen stoeien. Tussentijds is het belangrijk om te evalueren. In deze evaluatie wordt het samenwerken onder de aandacht gebracht. De leerlingen krijgen een vervolgoopdracht waarbij zij de samenwerkingsvaardigheden, die onder de aandacht zijn gebracht, toepassen. Door een goed evaluatieproces (Förrer, 2004) en door niet in te grijpen als leerkracht, beginnen de leerlingen de meerwaarde in te zien van het samenwerken. Hier kan structureel aan worden gewerkt.

Als de samenwerkingsvaardigheden bekend zijn en beheerst worden, kunnen de rolverdelingen van coöperatief leren worden geïntroduceerd. Deze groep is gebaat bij een stapsgewijze opbouw die van eenvoudig naar een wat meer gevorderd stadia gaat. Door coöperatief leren toe te passen in de eenvoudigste vormen, kan het bijdragen aan het samenwerkingsproces in deze groep. Met eenvoudige werkvormen wordt voornamelijk het werken in tweetallen bedoeld. Door te beginnen met het toekennen van één rol (Förrer, Kenter, & Veenman, 2008), valt het te overzien voor de leerlingen. Als men de materiaalbaas in zet, hoeven de leerlingen alleen daar nog

maar op te letten. Stapsgewijs kan men de rollen uitbreiden met de stilte kapitein en een tijdbewaker.

Werkvormen die men in het begin kan toepassen zijn:

- Om de beurt; In tweetallen worden vragen beantwoord. De tweetallen geven om de beurt een antwoord. Dit kan schriftelijk door een blaadje heen en weer te schuiven of mondeling. Er volgt een klassikale nabespreking.

- Placemat; In het midden komt een groot vel papier. In het midden staat een rechthoek. Het papier wordt verdeeld in twee delen met een streep in het midden. De leerkracht geeft een opdracht. De leerlingen schrijven hun antwoorden op in het eigen vak. Vervolgens volgt er overleg tussen de leerlingen. Er komt een gemeenschappelijke invulling in de driehoek in het midden. Er volgt een klassikale nabespreking.

Door deze werkvormen uit te voeren kunnen de leerlingen onder begeleiding van de leerkracht voldoen aan de GIPS principes (Kagan, 2007). Door structureel met dergelijke werkvormen te spelen, leren de leerlingen wennen aan het feit dat zij vaker gaan samenwerken. Op deze manier kan de leerkracht steeds vaker met coöperatieve werkvormen gaan werken.

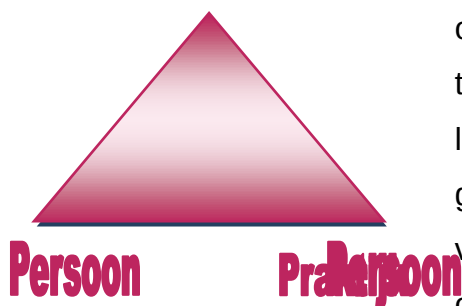
Hoofdstuk 6; Evaluatie onderzoek

In dit hoofdstuk wordt het onderzoeksproces beschreven. De ontwikkelingen als persoon en professional worden beschreven met volgend de ethische waarde van het onderzoek.

Professionele ontwikkeling

In dit onderzoek is er gestreefd naar betrouwbare en valide onderzoeksgegevens. Daarom is er tijdens de nulmeting bijvoorbeeld voor gekozen om de les te filmen. Bepaalde beelden kunnen dan opnieuw worden bekeken, zodat belangrijke aspecten niet worden gemist. Ik heb tijdens het onderzoek opnieuw ervaren hoe belangrijk het is om als leerkracht te blijven observeren. Als leerkracht behoort je elke keer weer op zoek te gaan naar uitdaging en prikkelingen bij de kinderen. Door te blijven observeren is het belangrijk om aansluiting te vinden bij de beleavingswereld van het kind. Door een neutrale en objectieve houding aan te nemen tijdens het onderzoek, heb ik de betrouwbaarheid van het onderzoek weten te versterken. Vanwege de tijdsdruk is het een relatief kort onderzoek geworden. De uitvoering in de praktijk mist. Dit is erg jammer! Na het onderzoek wordt er zeker verder gewerkt met coöperatief leren in deze groep. Op deze manier kunnen de gegevens in worden gezet in de praktijk.

Tijdens het onderzoek heb ik interessante literatuur gelezen. De vakliteratuur vond ik interessant maar ook zeker literatuur waardoor ik zelf een onderzoekende houding heb weten te creëren. Ik heb gemerkt hoe belangrijk en ondersteunend een literatuurstudie kan zijn voor het onderzoek en de onderzoeker. Dit is een aspect dat ik zeker meeneem in de toekomst. Als leerkracht vind ik het belangrijk dat acties juist worden onderbouwd. Juist omdat ik een doener vanuit het denken ben, past dit ook bij mij als persoon. Ook heb ik geleerd om een zakelijke schrijfstijl aan te nemen. Als leerkracht is dit belangrijk bij het schrijven van verslagen over kinderen. Op deze manier blijf ik zakelijk, objectief en correct. Dankzij een kritische houding, die mede door dit onderzoek is opgebouwd, is dit tot stand gekomen.

Deze driehoek heeft centraal gestaan binnen het onderzoek. Tijdens dit onderzoek heb ik basiskennis en theoretische kennis op gedaan door het doen van literatuurstudies. Deze theorie en kennis zijn geïmplementeerd in de praktijk door activiteiten uit te voeren en instrumenten toe te passen. Mijn persoonlijke ontwikkelingen zijn bijgehouden aan de hand van een reflecterende houding. Deze driehoek acht ik als belangrijk voor de toekomst als leerkracht. Theoretische kennis kan erg ondersteunend zijn om de praktijk en het eigen leerkrachtengedrag positief te beïnvloeden.

Persoonlijke ontwikkeling

Ik heb met veel plezier aan dit onderzoek gewerkt. Door ervaring en de leerstijltest van Kolb (2000-2010) heb ik geleerd dat ik een doener vanuit het denken ben. Tijdens dit onderzoek is dit naar voren gekomen door onder andere de literaire studie. In de boeken staan feiten. Door deze feiten uit te proberen in de praktijk is het onderzoek tot stand gekomen. Zo heeft een strakke planning mij geholpen om het onderzoek plezierig te laten verlopen. Het zoeken van een onderzoeksthema bood nog wel wat weerstand. Er zijn naar mijn mening zoveel thema's waar ik mij als leerkracht in kan ontwikkelen, dat het lastig was om er één te kiezen. Vanuit mijn eigen nieuwsgierigheid is het onderwerp 'coöperatief leren' gekozen. Verder heb ik gemerkt hoe belangrijk een open en betrokken communicatie is. Door kwaliteiten met elkaar te delen kan men van elkaar leren. Mijn mening is dat je als persoon in het onderwijs nooit bent uitgeleerd.

Ethiek

Om de ethische waarde van het onderzoek te waarborgen is hieronder in vijf principes (Boerman, 2008) de ethiek beschreven.

Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog

Voor het onderzoek de praktijk in ging is het besproken met de direct betrokkenen. Hen is uitgelegd waar het onderzoek over zou gaan en hoe data verzameld zou worden. Voor de ethische waarde van het onderzoek is een handtekening gevraagd van deze betrokkenen. Men was op de hoogte van de stappen die zouden worden gezet en men hielp mij er aan herinneren om afspraken ook na te komen. Het onderzoek is meerdere malen met docenten en medestudenten besproken en van feedback voorzien. Het critical friendship heeft een grote rol gespeeld bij het onderzoek. Dankzij een kritische houding van medestudenten en docenten heb ik mijn eigen onderzoekende houding kunnen ontwikkelen en verbeteren.

Zorgvuldigheid en nalatigheid

Er is met grote zorgvuldigheid omgegaan met de informatie van informanten. Bij de groepsleerkracht en de IB'er is dit gedaan door het uitgewerkte interview terug te koppelen. De feedback die daarop volgde is zorgvuldig verwerkt. De leerlingen konden zelf hun antwoorden invullen. Door de interviews te houden kon ik hen nog eens navragen wat ze met een gegeven antwoord bedoelden.

Alle gegevens zijn geanonimiseerd. Op deze manier kan er geen relatie worden gelegd tussen persoonlijke gegevens en onderzoeksgegevens.

De afspraken die met de critical friends zijn gemaakt, heb ik nagestreefd om nalatigheid en slordigheid te voorkomen.

Volledigheid en selectiviteit

Alle gegevens zijn naar volledigheid gebruikt en ingezet. Er zijn geen gegevens achtergehouden. De gegevens van de betrokkenen zijn doorgesproken met hen en op een juiste manier verwerkt voor publicatie.

Concurrentie en collegialiteit

Vanuit de opleiding is er veel gewerkt met critical friends. Dit heeft een grote bijdrage geleverd aan het onderzoeksproces. Dankzij hen heb ik een kritische houding kunnen ontwikkelen. Het vertrouwen en de veiligheid is ontstaan doordat men de verwachtingen naar elkaar uitsprak. Er was duidelijkheid op welke manier er feedback kon worden gegeven. De onderzoeken zijn hun waarde gelaten en alleen verbeterd door de gegeven feedback.

Op de leerwerkplek is er veel steun geleverd aan het onderzoek doordat mensen eigen kwaliteiten in wouden zetten om mijn onderzoek tot een goed resultaat te brengen. Zo heb ik een interview mogen houden met de IB'er van de onderbouw, tevens lid van de werkgroep van coöperatief leren. Mijn mentor heeft medewerking verleent door een gesprek aan te gaan omtrent het onderwerp.

Publiceren, auteurschap en geheimhouding

Door het publiceren van de resultaten en een juiste bronvermelding van auteurs, is er gewerkt aan een verdere ontwikkeling.

Nawoord

Naar tevredenheid sluit ik dit onderzoek af. Ik wil de mensen bedanken die mij hebben geholpen om tot dit eindresultaat te komen. Ik wil mijn mentor, IB'er en alle andere collega's van mijn leerwerkplek bedanken voor de vrijheid en de hulp die zij hebben geboden. Dankzij hen kan ik het onderzoek tot het einde van het schooljaar in praktijk brengen. De betrokken leerlingen wil ik bedanken voor hun inzet. Ik hoop dat wij ons nog verder kunnen ontwikkelen in coöperatief leren.

In het bijzonder wil ik mijn 'critical friends' bedanken voor hun betrokkenheid en kritische houding. Door hen ben ik anders gaan kijken naar mijn werk.

Ook mijn begeleider vanuit de opleiding wil ik bedanken voor de feedback en ondersteuning die zij heeft geboden.

De mensen in mijn thuisnabije omgeving wil ik bedanken voor hun geduld en positieve reacties op mijn onderzoek.

Bibliografie

- Boerman. (2008, Juni). Fontys opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg. *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Tilburg, Nederland.
- Burg, v. d., & Sijsling. (2008). *Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren*. Amersfoort: CPS.
- De wereld van het jonge kind. (2001). *De wereld van het jonge kind*, 5-7.
- Ebbens, S., & Etteken, S. (2005). *Samenwerkend leren*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Engelen. (2007). *Grip op de groep*. Baarn: Bekadidact.
- Förrer, & Jansen, K. (2004). *Coöperatief leren voor alle leerlingen*. Amersfoort: CPS onderwijsontwikkeling en advies.
- Förrer, Kenter, & Veenman. (2008). *Coöperatief leren*. Amersfoort: CPS, onderwijsontwikkeling en advies.
- FredArmitage. Forming, storming, norming, performing. *Forming- Performing*. Creative Commons Attribution.
- Gielis, Koning, & Lap. (1996). *Begeleiden van de groep*. Houten: EPN.
- IselingeHogeschool. (sd). *Coöperatief leren*. Opgeroepen op April 9, 2010, van Opleidingsscholen: http://www.dos-iselinge.nl/pages/opleidingsschool_publicatie.php?groep_id=372&school_id=246&pub_id=3521
- Janson, D., & Memelink, D. (2005). *Observeren kun je leren*. Baarn: HB uitgevers.
- Johnson, Johnson, & Holubec. (1994). *The new circles of learning; Cooperation in the classroom and school*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Kagan. (2007). *Structureel coöperatief leren*. Vlissingen: Bazalt.
- Kallenberg. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Kolb. (2000-2010). *123 leerstijltest*. Opgeroepen op Januari 4, 2010, van Leerstijltest Kolb: <http://www.123test.nl/leerstijl/>
- Leefstijl. (2010). *Leefstijl, sociaal emotionele vaardigheden*. Opgeroepen op Februari 15, 2010, van <http://www.leefstijl.nl/?l=212&E=21>
- Marmet, O., & Meyer, A. (1991). *Kleine sociale psychologie*. Nijkerk: Intro.
- MI/SCLNetwerkNL. (2009). *Structureel coöperatief leren*. Opgeroepen op April 21, 2010, van Structureel coöperatief leren: www.mhr.nl/content.php

Plenty. (2003). *Samenwerken*. Opgeroepen op April 21, 2010, van Onderwijskracht Online!: <http://www.plenty-online.nl>

Reinald. (2009). *Coöperatief leren*. Opgeroepen op April 20, 2010, van GraafReinald: <http://www.graafreinaldschool.nl/cooperatief.html>

Remmerswaal, J. (2005). *Groepswerk als uitdaging*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

SBO. (2010). Schoolgids SBO.

Tuckman, B. W. (1996). *Theories and Applications of Educational Psychology*. Florida.

VanDale. (2010). *Van Dale online*. Opgeroepen op Februari 24, 2010, van Van Dale: <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=spel>

VanDale. (2010). *VanDale*. Opgeroepen op Maart 6, 2010, van Woordenboek VanDale: <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=samenwerken>

VanDale. (2010). *Woordenboek*. Opgeroepen op Februari 23, 2010, van <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=groep>

Vlissingen, F. v. (2010). *VIVAZ*. Opgeroepen op April 4, 2010, van VIVAZ: http://www.vivaz.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=5

Wikipedia. (2010, April 19). *Coöperatief leren*. Opgeroepen op April 20, 2010, van Wikipedia; de vrije encyclopedie: http://nl.wikipedia.org/wiki/Co%C3%B6peratief_leren

Bijlagen

Instrumenten

Nulmeting

Deze observatie kijkwijzer is gemaakt om erachter te komen of de voorwaarden voor coöperatief leren aanwezig zijn bij de leerlingen. De leerlingen werken in groepjes. Voor de betrouwbaarheid van de resultaten van deze kijkwijzer, zijn er twee observanten aanwezig die de groepen observeren op deze punten. Het is de bedoeling dat er om de minuut geturfd wordt of de observatiepunten worden uitgevoerd.

	Groep 1	Groep 2
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.		
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.		
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.		
Leerlingen hebben gelijke deelname.		
Er vindt verbalisering van het proces plaats.		

Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.

De leerlingen overleggen met elkaar wat zij met de opdracht gaan doen. Zij verwoorden de taken en hebben een actieve luisterhouding naar elkaar.

Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.

Elke leerling voert zijn/haar taak uit. De leerling weet dat hij/zij hier verantwoordelijk voor is gesteld/voelt zich ook verantwoordelijk.

Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.

De leerlingen verzekeren zich ervan dat de opdracht door de gehele groep wordt uitgevoerd om tot een goed eindresultaat te komen.

De leerlingen werken *samen* door rekening met elkaars ideeën, sterke en zwakke kanten. Taken worden eerlijk verdeeld.

Leerlingen hebben gelijke deelname;

Elke leerling is actief en betrokken bezig met zijn/haar opdracht om het eindresultaat te behalen.

Er vindt verbalisering van het proces plaats:

De leerlingen vertellen elkaar wat zij gaan doen en wat de reden is dat zij die actie ondernemen.

Interview IB'er L.S.

1. *Doel: Visie achterhalen coöperatief leren op de Toermalijn*
Zoals u weet ben ik bezig met mijn onderzoek over coöperatief leren binnen groep 4. Hier op school is een werkgroep 'Coöperatief leren' aanwezig, waar u deel aan neemt. Wat is de visie achter de werkgroep van coöperatief leren? Wat willen jullie er mee bereiken op de Toermalijn? Hoe willen jullie hieraan werken?
2. *Doel: In welke mate is CL al geïntroduceerd binnen mijn groep?*
Hoe hebben jullie coöperatief leren geïntroduceerd?
3. *Doel: Achterhalen of er werkvormen zijn geïntroduceerd om hierop in te spelen met mijn onderzoek.*
Zijn er werkvormen aan leerkrachten geïntroduceerd? Zo ja, welke en hoe?
4. *Doel: Achterhalen welke maatstaaf zij gebruikt voor het coöperatief leren.*
Wanneer vindt u dat kinderen goed kunnen samenwerken volgens de 5 principes van coöperatief leren?
5. Welk gedrag laten zij dan zien?
6. *Doel: Valkuilen voorkomen.*
Welke werkvormen zou u aanraden om toe te passen in deze groep? Waarom deze? (gericht op de 5 principes van CL)
7. Welke werkvormen juist niet? Wat maakt dat deze werkvormen niet geschikt zijn?
8. Welke vaardigheden heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken? Zijn hier bepaalde materialen bij nodig?
9. *Doel: antwoord krijgen op de deelvraag*
Welke attitude heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?
10. *Doel: Verdieping op mijn onderzoek*
Heeft u tips voor eventuele literatuur (binnenlands of buitenlands) wat betreft coöperatief leren?
11. Heeft u tips voor het uitvoeren van mijn onderzoek wat betreft de werkvormen?

Interview groepsleerkracht S.S.

1. *Doel: In welke mate is CL al geïntroduceerd binnen deze groep?*
Hoe heeft u coöperatief leren geïntroduceerd?
2. *Doel: Achterhalen of er werkvormen zijn geïntroduceerd om hierop in te spelen met mijn onderzoek.*
Zijn er werkvormen aan leerkrachten geïntroduceerd? Zo ja, welke en hoe?
3. *Doel: Achterhalen welke maatstaaf zij gebruikt voor het coöperatief leren.*
Wanneer vindt u dat kinderen goed kunnen samenwerken volgens de 5 principes van coöperatief leren?
4. Welk gedrag laten zij dan zien?
5. *Doel: Valkuilen voorkomen.*
Welke werkvormen zou u aanraden om toe te passen in deze groep? Waarom deze? (gericht op de 5 principes van CL)
6. Welke werkvormen juist niet? Wat maakt dat deze werkvormen niet geschikt zijn?
7. Welke vaardigheden heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken? Zijn hier bepaalde materialen bij nodig?
8. *Doel: antwoord krijgen op de deelvraag*
Welke attitude heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?
9. *Doel: Verdieping op mijn onderzoek*
Heeft u tips voor eventuele literatuur (binnenlands of buitenlands) wat betreft coöperatief leren?
10. Heeft u tips voor het uitvoeren van mijn onderzoek wat betreft de werkvormen?

Vragenlijst leerlingen

- Wat vind je van samenwerken?
 - a. Leuk
 - b. Niet leuk
 - c. Het gaat wel
- Wat maakt dat je samenwerken wel/niet leuk vindt?
- Vind je samenwerken soms lastig?
 - a. Ja
 - b. Nee
- Werk je liever alleen of werk je liever samen?
 - a. Alleen
 - b. Samen
- Wat maakt dat je liever samen of alleen werkt?
- Hoe doe je dat; samenwerken?
- Als we gaan samenwerken, met wie werk je dan graag samen? Noem twee kinderen uit de klas:
 - 1.
 - 2.
- Bij welk vak vind je het prettig om samen te werken?
 - a. Veilig leren lezen
 - b. Rekenen
 - c. Taal
 - d. Kring
 - e. Tekenen/Handvaardigheid
 - f. Muziek
 - d. Ander vak....
- Waarom heb je dat vak gekozen?
- Stel dat we elke week zouden gaan samenwerken. Welke manier van samenwerken vind je leuk en wil je graag doen?

Uitwerking instrumenten

Uitwerking nulmeting

De uitwerkingen van de nulmeting is in twee delen opgesplitst. Het eerste gedeelte van de observaties gaat over het maken van een woordweb over de lente. Het tweede gedeelte gaat over het maken van de tekeningen hiervan. Dit is aangegeven in de linkerbovenhoek van de tabel.

In het blauwe gedeelte van de tabel staat de groep die is geobserveerd. In de rij daaronder zijn de minuten aangegeven hoelang er is geobserveerd. Aan de linkerkant zijn de te observeren punten verwerkt. In de tabel komen enen en nullen voor. De enen staan voor de keren dat het groepje het gewenste gedrag vertoont in de desbetreffende minuut. De nullen staan voor de keren dat het groepje niet het gewenste gedrag vertoont in de desbetreffende minuut.

Woordweb maken	Groep 1 Al en Ma											Groep 2 Der en Ro									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1		1	0	1	1	0	0	0	1	1	0
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0		1	0	1	1	0	1	0	0	0	0
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1		0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1		1	1	1	0	1	1	0	1	1	1

Woordweb maken	Groep 3 Ch en Ma											Groep 4 An, Di, Sh									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0		0	0	1	1	1	1	0	0	0	0
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	**
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	1*	1	1	1	1	1	1	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0		0	0	1	1	1	1	0	0	0	0
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0		1	1	0	0	0	1	1	1	0	0

* = Leerlingen vragen elkaar na waarom zij vinden dat het woord bij de lente hoort.

** = An. schrijft alles. Di is bezig met zijn potloden en Sh. bedenkt alles.

Woordweb maken	Groep 5 De en Ya											Groep 6 Ni en Ri									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1		1	1	1	0	1	1	0	1	1	1
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1		1	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0		1	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0		1	1	1	0	1	1	0	1	1	1
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0		1	0	1	0	0	1	0	0	1	0

Tekening	Groep 1 Al en Mar											Groep 2 Der en Ro									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1		1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0		0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
Leerlingen hebben gelijke deelname.	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1		0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1		0	0	0	0	1	0	0	1	1	0

Tekening	Groep 3 Ch en Ma											Groep 4 An, Di, Sh									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*		1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*		1	1	1	1	0	0	1	1	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*		1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*		1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*		1	1	1	1	1	0	1	1	1	1

Groep 1

* = Ma werd opgehaald voor leesbegeleiding

Deze leerlingen sporen elkaar aan: “kun jij dat daar maken, zal ik dit hier maken?”

Zitten samen op één stoel.

Tekening	Groep 5 Ya en De											Groep 6 Ri en Ni									
Minuten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt communicatie plaats over de opdracht; zowel non-verbaal als verbaal.	0	0	1	1	0	1	1	1	1	0		1	1	1	0	1	1	1	1	0	1
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0		1	1	1	1	1	0	0	1	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet. → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0		0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Er vindt verbalisering van het proces plaats.	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0		1	0	1	0	0	1	1	0	0	1

Uitwerking interview IB'er en groepsleerkracht

1. *Zoals u weet ben ik bezig met mijn onderzoek over coöperatief leren binnen groep 4. Hier op school is een werkgroep 'Coöperatief leren' aanwezig, waar u deel aan neemt. Wat is de visie achter de werkgroep van coöperatief leren?*

Vanuit de werkgroep 'Coöperatief leren' hebben we een schoolontwikkelingsplan opgesteld. Hierin hebben we beschreven wat de visie is achter deze werkgroep.

We willen laten zien dat coöperatief leren van waarde is voor de intellectuele en sociale ontwikkeling van kinderen. De interactie tussen leerlingen leidt tot ontwikkelingen op beide gebieden.

Wat willen jullie er mee bereiken op deze school?(Vraag alleen voor IB'er)

Coöperatief leren is gebaseerd op een onderwijstraditie die er veel waarde aan hecht dat je kinderen opvoedt tot democratisch denken en handelen, tot samenwerken en actief leren. De klas moet in feite een weerspiegeling van de samenleving zijn, waarin kinderen in kleine groepjes samenwerken, problemen oplossen en zelf zoeken naar antwoorden. In het schooljaar 2009-2010 willen we de aangeschafte spelen in elke groep introduceren. We willen het team informeren over coöperatieve werkvormen en taakverdelingen die je kunt gebruiken in je groep. Dit doen we middels literatuur, presentaties en documenten. Dan willen we werkvormen gaan uitproberen bij specifieke vakken als taal en rekenen. Dit wordt besproken en hier komen we elke studiedag of bouwvergadering even kort op terug. We werken aan een systematisch implementatieproces. We willen graag dat coöperatief leren wordt geïmplementeerd.

Hoe willen jullie hieraan werken? (Vraag alleen voor IB'er)

In de leerkrachtenmap is een werkmap gemaakt waar wij als werkgroep ons werk in bewaren. Deze map is voor iedere leerkracht bereikbaar. Ieder lid van de werkgroep vult aan als er nieuwe informatie beschikbaar is. We hebben een plan gemaakt waarin staat:

- Wanneer en bij wie we welke coöperatieve spelen introduceren. De leden van de werkgroep assisteren hierbij. Zij coördineren dit en maken afspraken

met de desbetreffende leerkrachten. Evaluatie van de spelletjes volgt in de bouwvergaderingen.

- Vanuit de literatuur die is gelezen, is een bruikbaar document gemaakt voor alle leerkrachten. Dit bevat informatie over belangen van coöperatief leren, over de verschillende werkvormen en tips voor leerkrachten. Dit document hebben we uitgedeeld.

- Alle leerkrachten kiezen na het lezen van de informatie een werkvorm in tweetallen en gaan deze uitproberen in de groep. Deze evaluatie komt terug tijdens een bouwvergadering. We informeren elkaar over de verschillende werkvormen.

- Critical friends kijken bij de lessen ook naar de coöperatieve werkvormen.

2. *Hoe hebben jullie coöperatief leren geïntroduceerd?*

We zijn begonnen met inlezen in de literatuur van coöperatief leren. Vanuit deze literatuurstudie is er een document gemaakt voor alle leerkrachten. We hebben een schoolontwikkelingsplan opgesteld vanuit de werkgroep en deze toegankelijk gemaakt voor alle leerkrachten. We hebben het team geïnformeerd over coöperatief leren en werkvormen laten zien.

Op studiedagen is bijvoorbeeld een meningsvorming gedaan in de placemat werkform. Op deze manier hebben leerkrachten er zelf ook kennis mee kunnen maken. Eigen ervaringen zijn belangrijk om iets te introduceren in je eigen klas.

Op studiedagen maken we ook zichtbaar dat middels de methode 'Leefstijl' veel aan groepsvorming kan worden gedaan. Als je namelijk begint met coöperatief leren dan is het belangrijk dat de groep eerst een aangename vorm heeft aangenomen. Er is afgesproken dat er bij elke nieuwe groep of elk nieuw leerjaar wordt gewerkt aan groepsvorming en klassenvorming door teambouwers. Dit is een onderdeel van coöperatief leren. Er kan dan gebruik worden gemaakt van speelse activiteiten. De groep leert elkaar dan goed kennen.

Op deze school wil men graag naar een implementatie van coöperatief leren toe. De leerkrachten moeten er eerst 'warm' voor worden gemaakt. Middels de literatuur die men kon doorlezen, is er op de studiedagen elke keer een werkform geïntroduceerd en gedaan zodat men deze zelf konden ervaren.

Nu er met de methode Taaltrapeze wordt gewerkt vanaf groep 4/5, worden coöperatieve werkvormen ook geïntroduceerd bij de taallessen. Per thema worden er werkvormen gekozen en uitgewerkt door de werkgroep, zodat de leerkrachten de materialen, die ze erbij nodig hebben, alleen maar hoeven te pakken als ze het willen uitvoeren.

Een onderdeel van coöperatief leren, het tutorlezen, is al wel geïmplementeerd binnen deze school.

Ik heb de beginselen van het coöperatief leren geïntroduceerd. Met de beginselen bedoel ik het samen overleggen en het samen bedenken van dingen. Tutorlezen wordt al wel in deze groep gedaan.

3. *Zijn er werkvormen aan leerkrachten geïntroduceerd? Zo ja, welke en hoe?*

Ja, tijdens studiedagen hebben we middels presentaties werkvormen geïntroduceerd bij de leerkrachten. Om de leerkrachten te motiveren en er kennis mee te laten maken zijn enkele werkvormen ook uitgevoerd door het team.

We zijn begonnen met het introduceren van eenvoudige werkvormen die leerkrachten ook in hun eigen praktijk kunnen toepassen. Deze vormen worden uitgevoerd in teams van twee. Er is een duidelijke rolverdeling en alle leden van het team zijn verantwoordelijk voor een eigen bijdrage. Hoe verder we vorderden in het proces, des te verder we konden uitbreiden met de werkvormen. We hebben uitgebreid naar groepen van vier personen.

Ja, op de studiedagen zijn er verschillende werkvormen geïntroduceerd. Zo hebben we gewerkt met een placemat model. Ook de rolverdelingen zijn aan bod geweest. Zo hebben wij als leerkrachten kunnen ervaren wat de rolverdelingen zijn (Materiaal baas, Tafelbaas, Stilte-kapitein, Schrijver, Tijdbewaker, Aanmoediger en taak kapitein). Het is erg leuk om dat zelf te ervaren. Je hebt een specifieke betrokkenheid, daar wordt het erg veilig van. Zo kun je als leerkracht ook een interpretatie maken hoe kinderen het kunnen ervaren.

4. *Wanneer vindt u dat kinderen goed kunnen samenwerken?*

Ik vind dat kinderen goed kunnen samenwerken als ieder kind een waardevolle bijdrage levert en hierdoor voldoen aan de vijf basisprincipes. (Gelijke deelname, Individuele aanspreekbaarheid, Positieve wederzijdse afhankelijkheid, Simultane acties en het evaluatie proces.)

Ik vind het belangrijk dat de leerlingen een goede luisterhouding laten zien. Ze moeten respectvol op elkaar reageren, elkaar uit laten praten. Ze kunnen dan laten zien dat ze rekening houden met een ander. Het overleggen en vertellen wat je gaat doen is nog lastig in deze groep. Ze doen al voordat ze hebben overlegd en zo kunnen ze ook geen goedkeuring aan elkaar vragen.

5. *Welk gedrag laten zij dan zien?*

De kinderen laten dan zien dat zij deelnemen aan de opdracht en een zichtbare bijdrage leveren. De leerlingen worden verantwoordelijk voor hun eigen bijdrage. Een kind dat normaal wordt 'overruled' door sterkere kinderen, krijg nu ook de ruimte om zijn of haar bijdrage te leveren.

Zij laten dan de net genoemde aspecten zien in hun werk.

6. *Welke werkvormen zou u aanraden om toe te passen in deze groep? Waarom deze?*

Ik zou heel eenvoudig beginnen, zoals wij het tijdens de studiedagen ook hebben geïntroduceerd.

Voordat je coöperatief leren introduceert in je groep is het belangrijk dat je weet of de voorwaarden voor samenwerken aanwezig zijn. Samenwerken is namelijk niet hetzelfde als coöperatief leren. Als die aanwezig zijn kun je beginnen met coöperatieve werkvormen.

Voor de introductie zou ik beginnen in tweetallen. Je zorgt dat er een opbouw in de taakverdeling zit. Je start met eenvoudige rollen en geeft niet meteen alle groepsleden een rol. Je zou kunnen beginnen met de materiaalbaas.

Vervolgens kan er uit worden gebreid naar de stilte kapitein, tijdbewaker en een taak kapitein. Dit zijn ook wel taken die je in deze groep kunt toepassen. Het zijn eenvoudige rollen en er kan gerouleerd worden zodat meerdere

kinderen de rollen kunnen ervaren.

Als de kinderen deze taken kennen, kun je de werkvormen uitbreiden. Enkele leuke werkvormen die je kunt introduceren zijn;

Denken – Delen – Uitwisselen → De leerlingen worden uitgedaagd eerst zelf na te denken en daarna te overleggen. Door de tijdkaapitein in te zetten kun je de tijd erbij betrekken.

Flitsen is een hele goede om mee te beginnen hier in deze groep. Dit wordt waarschijnlijk al wel gedaan, maar dit kun je ook de kinderen zelf laten doen. Verder ligt het er ook aan hoe de leerkracht de werkvormen brengt. Je kunt werkvormen soms wel versimpelen om het in de groep tot een goed resultaat te laten brengen. Het probleem wat wij ondervinden op een SBO school is dat er bij coöperatief leren aangeraden wordt om, om de zes weken nieuwe groepjes te maken. In een SBO is dit niet te realiseren omdat we leerlingen hebben die niet zo goed tegen veranderingen kunnen. Zij hebben structuur nodig

Ik zou werkvormen aanraden waarbij de leerlingen samen tot een eindresultaat moeten komen. Ze maken dan samen een opdracht. De vaardigheden die ik bij de vorige vraag heb benoemd, zou ik dan terug willen zien in deze werkvormen. Ik zou graag willen dat de leerlingen in de gaten hebben welke meerwaarde het 'samen doen' kan hebben. Ik zou dit doen door een bepaalde opbouw in de lessen aan te brengen.

Zo zou ik ze eerst willen laten beginnen met een opdracht. De leerlingen 'lekker laten knoeien'. Dan de opdracht bespreken en evalueren. Daarna een nieuwe (eenzelfde) opdracht. Weer 'lekker laten knoeien' en daarna evalueren. Vervolgens zou ik de leerlingen willen vragen naar hun ervaringen. Ik hoop dat de realisatie van de meerwaarde van het samenwerken dan langzamerhand op gang komt.

7. *Welke werkvormen juist niet? Wat maakt dat deze werkvormen niet geschikt zijn?*

Als ik deze groep bekijk zal ik zeker geen werkvormen nemen die te moeilijk zijn. Zo zal ik al niet in viertallen beginnen. De klas is nu mooi opgesteld in tweetallen, hier kun je gebruik van maken tijdens de coöperatieve

werkvormen. Werkvormen als imiteren en rotonde zal ik achterwege laten. Dit omdat je dan met grotere groepen werkt en de leerlingen op dit moment gaat overvragen wat betreft de vaardigheden voor het coöperatief leren.

Ik zou geen werkvormen inzetten waarbij de leerlingen al heel veel vaardigheden moeten bezitten. Ik zou ook niet te veel rollen inzetten bij deze groep. Dus echt eenvoudig beginnen in kleine groepen.

8. *Welke vaardigheden heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken? Zijn hier bepaalde materialen bij nodig?*

Als leerkracht moet je organisatietalent hebben. Je moet rekening houden met de kinderen in je klas. Hoe stel je de klas op en hoe laat je de kinderen samenwerken?

Ook de vaardigheid om de opdrachten zo te formuleren dat de kans op succes zo groot mogelijk is, is van belang.

Als leerkracht heb je aandacht voor de motivatie van leerlingen om met elkaar samen te werken. Je formuleert de opdrachten zo dat er ruimte is voor eigen interesses. De leerlingen brengen hun eigen vaardigheden in.

Je besteed verder aandacht aan het aanleren en oefenen van samenwerkingsvaardigheden. Dit is wel erg belangrijk.

Verder moet je over de kwaliteiten beschikken om het groepsproces te evalueren.

Dit zijn wel vaardigheden waar je als leerkracht rekening mee moet houden.

Als leerkracht is het belangrijk om een coachende en begeleidende rol aan te nemen. Op deze manier kun je veel vanuit de leerlingen laten komen. Het is belangrijk om niet te snel in te grijpen. Verder behoort je een observerende houding aan te nemen. Je blijft kijken naar de kinderen. Waar zijn ze mee bezig? Hoe werken ze samen? Hoe deel ik de groepjes in? Welke leerlingen zet ik bij elkaar? Dit alles vergt kennis van de kinderen en een observerende houding. Ook is het belangrijk om te reflecteren op je eigen handelen.

Leerkrachtgedrag kan veel invloed hebben op de leerlingen. Eigenlijk is dit ook de attitude die je als leerkracht aanneemt.

9. *Welke attitude heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?*

Als leerkracht moet je durven. Normaal ben jij als leerkracht degene die de kennis overdraagt aan de leerlingen. Dit moet je los durven laten. Je moet je kunnen realiseren dat kinderen veel van elkaar kunnen leren door ze te laten samenwerken middels coöperatieve werkvormen. Dan zal ook blijken dat ze veel meer oppakken van de interactie met elkaar. Als leerkracht moet je ook achter de visie van coöperatief leren kunnen staan. Je moet er op vertrouwen dat leerlingen van elkaar kunnen en willen leren.

Een rol die je opneemt is ook je attitude die je aanneemt. Je neemt dus een coachende en begeleidende rol aan. Je grijpt niet te snel in tijdens gebeurtenissen en je laat de groep 'aanrommel' met de opdracht tot de evaluatie komt.

10. *Heeft u tips voor eventuele literatuur (binnenlands of buitenlands) wat betreft coöperatief leren?*

Er zijn heel veel boeken geschreven over coöperatief leren. Als buitenlandse literatuur zou ik Spencer Kagan adviseren. Verder heeft 'Förre' een goed stuk geschreven over coöperatief leren.

Het document vanuit de werkgroep bevat literatuur voor het coöperatief leren.

11. *Heeft u tips voor het uitvoeren van mijn onderzoek wat betreft de werkvormen?*

Mijn tip is dat je eenvoudig begint. De BAS-vaardigheden hebben samenhang met coöperatief leren. Hier komen ook aspecten als uitgestelde aandacht, werken met de klok en de tijd in de gaten houden naar voren. Je kunt hierop door borduren. Maar leer eerst de basisvaardigheden aan zoals ik net heb verteld. En hou de groepsvorming in de gaten. Als je niet met groepsvorming bezig bent geweest, heb je geen basis gelegd voor coöperatief leren.

Begin simpel en blijf kijken naar de behoeften en ontwikkelingen van de leerlingen. De leerlingen moeten zich eerst de meerwaarde van het samenwerken realiseren.

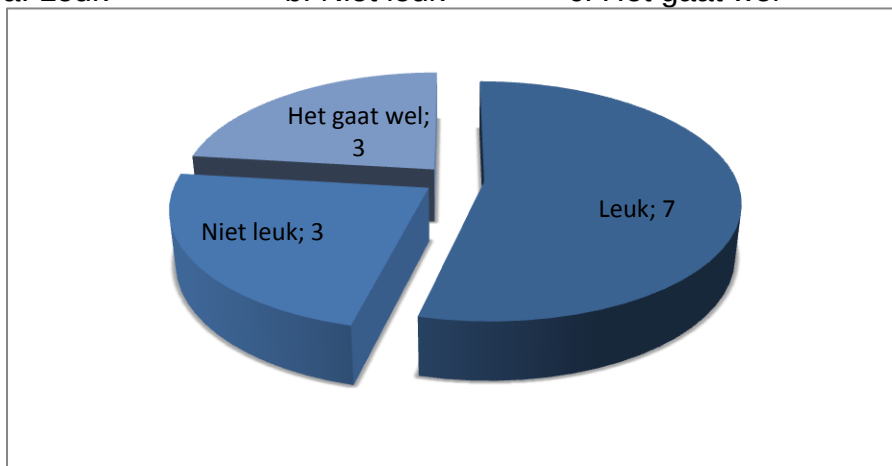
Uitwerking vragenlijst leerlingen

1. Wat vind je van samenwerken?

a. Leuk

b. Niet leuk

c. Het gaat wel

2. Wat maakt dat je samenwerken wel/niet leuk vindt?

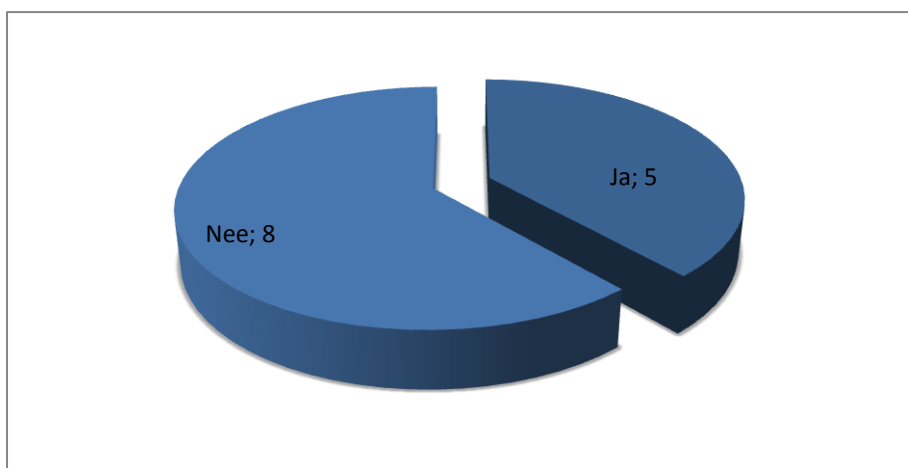
De gegeven antwoorden zijn in deze tabel verwerkt. De veelvoorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Leuk	Dan hoef ik niet alleen te werken Dan kan ik samen met mijn vriend werken
Niet leuk	Omdat het saai is Gewoon niet/weet ik niet
Het gaat wel	Ik vind het niet zo heel leuk Ik vind het gewoon Ik vind het niet altijd leuk

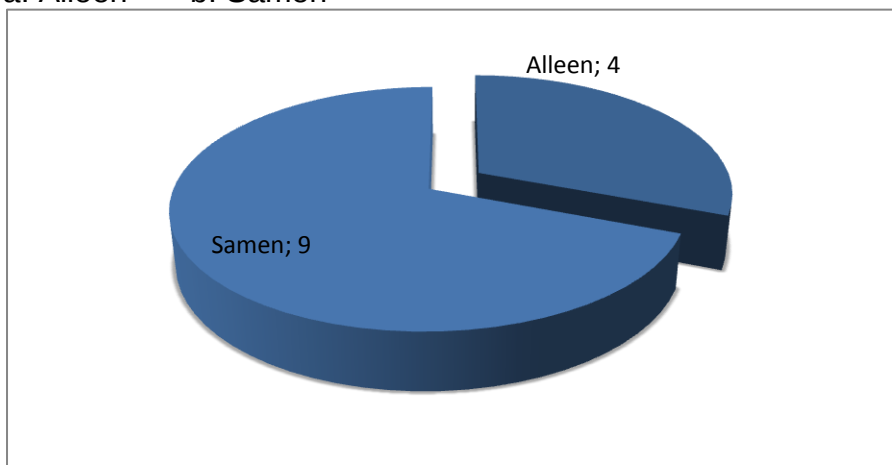
3. Vind je samenwerken soms lastig?

a. Ja

b. Nee

4. Werk je liever alleen of werk je liever samen?
a. Alleen b. Samen

5. Wat maakt dat je liever samen of alleen werkt?
De gegeven antwoorden zijn in deze tabel verwerkt. De veelvoorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Alleen	Omdat ik het fijn vind om alleen te werken Omdat ik mij alleen goed kan concentreren Omdat ik samenwerken niet leuk vind
Samen	Omdat ik dan niet alleen hoef te werken Omdat het makkelijker is om samen te werken Omdat het gezellig is Omdat je je vriend kan helpen Als ik hulp nodig ben is dat makkelijk Omdat ik kan leren van mijn vrienden

6. Hoe doe je dat; samenwerken?
De gegeven antwoorden zijn in deze tabel verwerkt. De veelvoorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Om en om aan de beurt Overleggen Dat weet ik niet Als het moeilijk is, kun je het samen doen

7. Als we gaan samenwerken, met wie werk je dan graag samen? Noem twee kinderen uit de klas:

1.

2.

	Sh	An	Ni	Der	Ri	Ro	Ch	Ma	Di	Mar	Al	De	Ya
Sh	X		1									1	
An		X		1	1								
Ni			X				1				1		
Der		1		X	1								
Ri		1		1	X								
Ro			1			X	1						
Ch						1	X	1					
Ma						1	1	X					
Di			1				1		X				
Mar	1									X		1	
Al			1	1							X		
De	1											X	1
Ya	1											1	X

Kiezen elkaar als positief

De en Sh

An, Ri en De

Ch en Ro

Ch en Ma

Al en Ni

In de tabel wordt duidelijk dat Ni en Ch het meest gekozen wordt om mee samen te werken.

Ma en Di worden helemaal niet gekozen door de leerlingen om mee samen te werken.

8. Bij welk vak vind je het prettig om samen te werken?

a. Veilig leren lezen

b. Rekenen

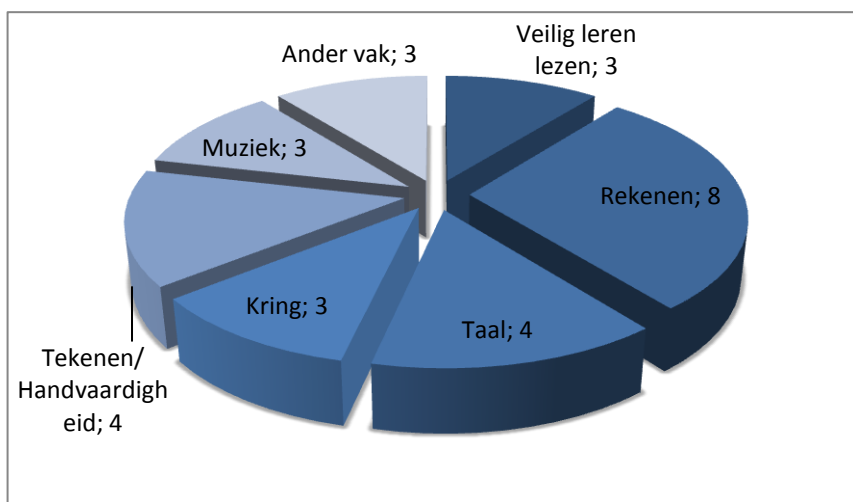
c. Taal

d. Kring

e. Tekenen/Handvaardigheid

f. Muziek

d. Ander vak....

9. Waarom heb je dat vak gekozen?

De gegeven antwoorden zijn in deze tabel verwerkt. De veelvoorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Het vak wordt gekozen omdat het als moeilijk of lastig wordt ervaren. Het vak wordt gekozen omdat het als leuk en gezellig wordt ervaren.
--

10. Stel dat we elke week zouden gaan samenwerken. Welke manier van samenwerken vind je leuk en wil je graag doen?

De gegeven antwoorden zijn in deze tabel verwerkt. De veelvoorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Woordwebben maken Samenwerken in groepjes Overleggen met elkaar Door samen te spelen Door te oefenen
--

Uitwerking interview leerlingen

AI

“Wat vind je niet leuk aan samenwerken?”

Ik vind het niet leuk dat iedereen dan door elkaar heen praat. Dan wil ik wat zeggen, en dan praat er weer iemand door heen.

“Hoe komt het dat je dat niet leuk vind?”

Nou dan is er teveel lawaai en wordt ik druk in mijn hoofd. Dat vind ik lastig.

“Kun jij ook vertellen hoe je kunt samenwerken?”

Ja, door te overleggen en samen dingen te doen.

R

“Wat vind je niet leuk aan samenwerken?”

Dan wil de ene leerling iets en de andere wil dat niet. Dan kun je er samen niet uit komen.

“Kun je dat misschien oplossen door te overleggen?”

Nee, dat kan ik niet.

“Hoe komt het dat je dat niet kunt?”

Dat vind ik moeilijk, dan komen we er niet uit.

N

“Wat vind je niet leuk aan samenwerken?”

Ik doe het liever alleen. Ik vind het niet leuk dat er dan zoveel gepraat wordt.

“Wat vind je daar dan niet zo leuk aan?”

Dan is er teveel lawaai.

M

“Wat vind je niet zo leuk aan samenwerken?”

Dan raak ik zelf in de war.

“Hoe komt het dan dat je in de war raakt?”

Ik wil dan bijvoorbeeld een som goed oplossen. Als ik dan het antwoord heb gevonden, dan komt er ineens iemand die mij wat wil vragen en dan weet ik mijn antwoord niet meer. Dan ben ik dat weer vergeten.

RE

“Wat vind je niet zo leuk aan samenwerken?”

Ik vind het overleggen niet leuk. Ik doe het liever zelf.

“Wat maakt dat je het liever zelf wilt doen dan?”

Dan hoef ik niet te overleggen met iemand en kan ik mijn eigen ding doen.

“Je had ook aangegeven dat je samenwerken soms lastig vindt. Hoe komt dat?”

Dan vergeet ik wel eens te overleggen. Dan vergeet ik te vragen of iets goed is wat ik doe want dan wil ik het gewoon doen.

A

“Wat vind je niet zo leuk aan samenwerken?”

Ik wil liever alleen werken. De jongens willen niet met meisjes samenwerken en dan moet ik altijd met ... en Dat vind ik niet leuk.

“Maar je kunt toch ook met de jongens samenwerken?”

Ja dat wil ik juist niet.

“Hoe komt het dat je dat niet wilt?”

Dat vind ik niet leuk.

“Je had ook aangegeven dat je samenwerken soms lastig vindt. Hoe komt dat?”

Omdat er dan heel veel geluid is. De anderen gaan steeds harder praten en dat vind ik niet leuk.

MS

“Jij had aangegeven dat je samenwerken erg leuk vindt, maar wel wat lastig. Hoe komt het dat je dat lastig vindt?”

Omdat ik dan niet goed weet wat ik dan moet doen. Ik kan dan geen plannetje maken, omdat je moet overleggen en dat vind ik moeilijk.